

Podoba žrtev (spolnih) deliktov in odnos do nasilja – problem stigmatizacije¹

Helmut Kury², Milan Pagon³, Branko Lobnikar⁴

Ko je bančni ropar izjavil, da ga je k ropu napeljala banka s svojim denarjem, so mu kazen znižali s predlaganih šest na štiri leta. Ko je nato še trdil, da se bančni uslužbenci sploh niso poskušali braniti, so mu kazen znižali s štirih na dve leti (navsezadnje bi ropar njihovo ravnanje lahko razumel kot molčečo privolitev). Ko pa je na koncu še izjavil, da je imel pred tem dejanjem z banko pogoste stike, ga je sodnik oprostil obtožbe. *Le zakaj naj bi v primeru bančnega roparja ravnali drugače kot pri posilstvu?*

Z letaka ženskega gibanja v Nemčiji

Povzetek

Avtorji v članku analizirajo viktimiziranost zaradi spolnih deliktov. Najprej povzemajo spoznanja o primarni in sekundarni viktimizaciji žrtev spolnih deliktov, poseben poudarek pa je namenjen analizi podobe žrtev spolnih deliktov. V osrednjem delu članka so predstavljeni rezultati empirične raziskave na nemškem in slovenskem vzorcu. V raziskavi o percepciji žrtve kaznivih dejanj so ugotovili, da respondenti žrtve dojemajo drugače od ne-žrtev. To je še posebej izraženo pri žrtvah posilstva. V nadaljevanju so predstavljeni rezultati drugega dela vprašalnika, kjer so avtorji ugotavljali odnos anketirancev do žensk, nasilja in posilstva. Ugotovljene so bile pomembne razlike med Slovenijo in Nemčijo in sicer so ugotovili, da so anketiranci iz slovenskega vzorca veliko bolj tradicionalni pri dojetanju vloge žensk v družbi, veliko manj nenaklonjeni nasilju v zakonski zvezi in manj sočutni do žrtev posilstva kot anketiranci iz nemškega vzorca. Ugotovili so tudi, da odnos do žensk, nasilja in posilstva v pomembni meri vpliva na percepcijo žrtev spolnih deliktov.

Ključne besede: žrtve, posilstvo, nasilje, družinsko nasilje, Slovenija, Nemčija, policija, sodišča

UDK: 343.54-058.6:159.937

1 UVOD

Od 60. let 20 soletja naprej se je poleg klasičnega preučevanja storilcev v kriminologiji uveljavila viktimologija, popolnoma nova veja raziskovanja, ki se je v naslednjem obdobju zelo razširila. Ustanovljeno je bilo združenje »World Society of Victimology«, ki vsaka tri leta organizira svetovni kongres. Številne države so izboljšale pravni in dejanski položaj žrtev kaznivih dejanj s tem, da so poskrbele za njihovo varstvo oz. sprejele zakone o zaščiti žrtev kaznivih dejanj oz. o nudenju pomoči žrtvam ali pa ustanovile organizacije za pomoč žrtvam (prim. »Weisser Ring« v Nemčiji, glede zakona o nudenju pomoči žrtvam glej Kaiser, 1992; Schwind, 2002: 405). V Nemčiji je tako 1976. leta začel veljati Zakon o priznanju odškodnin žrtvam kaznivih dejanj, leta 1987 pa Zakon o zaščiti žrtev kaznivih dejanj. V Sloveniji se je razpra-

va o zakonskem varstvu žrtev nasilja intenzivirala ob razpravi novele zakona o policiji v letu 2003.

Prizadevanja za izboljšanje položaja žrtev kaznivih dejanj so močno pospešila ženska gibanja, ki so se razširila zlasti od 60. let prejšnjega stoletja naprej in opozarjala zlasti na ženske in otroke kot žrtve nasilnih dejanj (v krogu družine), ki so jih povzročali pretežno moški. To je bil tudi razlog, da se je družbeno okolje začelo v večji meri zavedati problemov žrtev, oziroma je bilo sploh prvič, da se je družba začela osveščati v tem smislu. V ospredju zanimanja so bile žrtve spolnega nasilja, torej spolna zloraba otrok oz. posilstvo žensk, še zlasti zaradi medijev, ki so zanimanje za te vrste dejanj še večali. Le malo je vsebin, ki bi sprožile tako različna mnenja in stališča prebivalstva, kot je posilstvo (Feild 1978: 156). Ugotovljeno je bilo, da se posiljene ženske čutijo sokrivate za dejanje, in da jim sokrivdo pripisujejo tudi ljudje, do določene mere pa tudi predstavniki državnih organov, pristojni za nadzor in preprečevanje kriminalitete. Številne raziskave so pokazale, da pri ženski in moški populaciji, pa celo pri žrtvi sami, obstajajo številni »miti« o ozadju in vzrokih kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, ki po eni strani lahko celo prispevajo k njihovem nastanku, po drugi strani pa igrajo pomembno vlogo pri (samo)stigmatizaciji žrtve, s tem pa hkrati prispevajo k dodatni sekundarni viktimizaciji prizadete osebe (Bohner, 1998). Stereotipi o posilstvu niso samo vzrok za posilstvo, ampak vplivajo tudi na njegov nadzor in na način ravnanja policije (Nixon, 1992), na prijavo kaznivih dejanj, pre-

¹ Naša posebna zahvala gre gospe Dominique Rothen z Inštituta za psihologijo Univerze v Bernu (Švica) za pomoč pri analizi podatkov.

² Dr. Helmut Kury je redni profesor za kriminologijo in forenzično psihologijo na Univerzi v Freiburgu, Nemčija.

³ Dr. Milan Pagon je redni profesor in dekan na Visoki policijsko-varnostni šoli in redni profesor na Fakulteti za organizacijske vede. Je predavatelj in raziskovalec na področju managementa in organizacijskega vedenja.

⁴ Mag. Branko Lobnikar je viši predavatelj na Visoki policijsko-varnostni šoli, kjer predava sociologijo in teorije policijskega dela.

iskovanje, obsodbo storilca nasilnega spolnega dejanja ter celo na verodostojnost presoje žrtve posilstva (Scholz in Greuel, 1992), kot tudi na psihoterapevtske posege (Ward, 1995).

Žrtvam kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, predvsem posiljenim ženskam, se očitno pripisuje precejšen del krivde za dejanje, posledica tega pa je lahko poleg stigmatizacije tudi, da se žrtev zapre vase in zelo verjetno dejanja ne prijavi policiji, kar pomeni, da storjeno dejanje ostaja v t.i. temnem polju. Ker žrtev prikriva, kaj se je zgodilo, tudi ne more biti deležna pomoči in ostane sama s svojim »problemom«. Prvo uradno pribežališče je za žrtve kaznivih dejanj v okviru državnih institucij največkrat lokalna policija. Pri tem je način, kako dežurni policijski uradnik žrtev obravnava ob prijavi kaznivega dejanja, zaslišanju in ugotavljanju dejanskega stanja, osrednjega pomena tudi pri obravnavi (psihološke) prizadetosti žrtve. Ta problem se je znašel v središču zanimanja in postal tema raziskovanja šele v zadnjih letih. V zvezi s tem se pojavi vprašanje, v kolikšni meri so tudi predstavniki organov kazenskega pregona, zlasti policisti, podvrženi vplivu splošno razširjenega, ponižujočega odnosa do žrtev kaznivih dejanj (zoper spolno nedotakljivost). Skupina raziskovalcev z Inštituta za psihologijo Univerze v Freiburgu je v različnih, tudi mednarodnih eksperimentalnih raziskavah, empirično dokazala, da je odnos do žrtev tovrstnih kaznivih dejanj, zlasti posiljenih žensk, že samo zaradi viktimizacije veliko bolj odklonilen kot do oseb, ki niso njihove žrtve (primerjaj Kollum, 1993; Bommas in Matzinger, 1995; Fischer, 2000; Stötzel, 2001; Werner, 2001). Do sedaj v zvezi s to problematiko še ni bilo mogoče izvesti raziskav, ki bi vključevale policiste ali druge predstavnike organov kazenskega pregona. V okviru prve raziskave, ki smo jo opravili v Ljubljani, smo med študenti varstvoslovja, med katerimi je tudi mnogo policistov, opravili pilotsko študijo o odnosu, ki ga imajo do žrtev kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost in do oseb, ki niso žrtve teh dejanj (ne-žrtve v nadaljevanju) (Kury, Pagon in Lobnikar, 2002).

2 PREGLED DOSEDANJEGA RAZISKOVANJA

2.1 Odnos do žrtev

Študije, ki so raziskovale odnos in način obravnave žrtev kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, predvsem posiljenih žensk, so pokazale, da je odzivanje okolja do prizadetih oseb veliko bolj odklonilno kot do oseb, ki niso žrtve nasilnih spolnih dejanj. Pri ženskah, ki so bile žrtve posilstva, raziskave ugotavljajo uporabo koncepta »pravični svet« (angl. »just world«), po katerem »vsak dobi to, kar si zasluži«, tj. v »pravičnem svetu« postane žrtev posilstva tista ženska, ki k temu tudi sama pripomore, ker ravna neprevidno ali se izzivalno obnaša.

Fulero in DeLara (1976), izhajajoč iz lastnih empiričnih raziskav, predstavljata svoj koncept »obrambnega pripisova-

nja« (angl. »defensive attribution«) kot alternativno teoretsko utemeljitev. Kot je že bilo omenjeno, prispevajo žrtve, skladno s konceptom »just world«, same k lastni viktimizaciji. Spodobna ženska je gotovo storila nekaj »narobe«, da je sploh lahko postala žrtev nasilnega dejanja. »V primeru posilstva, žrtve, ki je sicer spodobna oseba, ne moremo ponižati zaradi njenih osebnostnih značilnosti, zato odgovornost prealimo na usodo, ki je bila tej ženski določena in se ji ni bilo mogoče izogniti« (Fulero in DeLara, 1976: 553). Načelo »defensive attribution« (Walster, 1966; Shaver, 1970) izhaja iz dejstva, da pri dovolj veliki prizadetosti zaradi nasilnega dejanja, ki je odvisna od ocenjevalčeve/-kine subjektivne presoje verjetnosti, da se to lahko zgodi tudi njemu/njej, nastopi »pripisovanje samozaščitne odgovornosti« glede ravnanja žrtve. Vzrok za samozaščito pred viktimizacijo je odvisen od različnih podobnosti med osebo in žrtvijo, ki jih je oseba ugotovila. Če ocenjevalec žrtve meni, da je njegova podobnost z žrtvijo majhna, bo žrtvi pripisal večjo stopnjo odgovornosti, da bi tako poudaril razliko med žrtvijo in seboj (ona ni taka kot sem jaz, jaz bi se temu gotovo izognil). Tako se po mnenju ocenjevalca žrtve zmanjša možnost, da bi se lahko kaj takega zgodilo tudi njemu. Ta kognitivni proces se imenuje »izogibanje škodi« (Shaw in McMartin, 1973). Če pa je osebna podobnost velika, bo ocenjevalec odgovornost žrtve zanikal in s tem preprečil, da bi se tudi njemu pripisala odgovornost, če bi se mu bilo zgodilo isto. V takem primeru govorimo o »izogibanju krivdi« (Shaw in McMartin, 1973).

Izsledki študij kažejo, da lahko v procesu kazenskega pregona številni dejavniki, ki so zunaj prava in pravne regulative in jih je mogoče opaziti pri storilcih in žrtvah, pa tudi pri sodnikih oz. policistih, odločujoče vplivajo na obravnavo posameznega primera (prim. Hagan, 1974; Kalven in Zeisel, 1966). Posilstvo je dejanje, ki čustveno prizadene predvsem ženske in vpliva na njihovo ravnanje. Ta prizadetost pa lahko bistveno vpliva na to, v kakšnem obsegu se policisti ali sodniki zavzamejo za primer in kako si zadevo tolmačijo. Pri ženskah obstaja tudi možnost, da se v procesu socializacije v poklic podredijo svojim moškim kolegom, predvsem to velja za »moške poklice«, kot sta na primer policija ali pravosodje.

Field (1978: 175) poudarja, da podobnost med žrtvijo in njenim ocenjevalcem vpliva na stopnjo odgovornosti, ki jo pripisuje žrtvi. Žrtev je stigmatizirana tudi zaradi bojzani, da ne bi »okužila« drugih. Te ugotovitve kažejo, da so se v študiji, ki sta jo opravila Jones in Aronson leta 1973, ženske odzvale bolj zaradi svoje podobnosti z in s seboj kot pa zaradi »spodobnosti« žrtve. Williams (1984: 68) upravičeno poudarja, da se rezultati obeh teoretičnih konceptov med seboj preveč razlikujejo in si delno celo nasprotujejo. Del rezultatov raziskav podpira koncept »pravičnega sveta« (Jones in Aronson, 1973; Alexander, 1980), spet drugi del teorijo »obrambnega pripisovanja« (Jones in Nisbett, 1971; Calhoun in sodelavci, 1976; Feldman-Summers in Linder, 1976; King in sodelavci, 1978). Vsi ti izsledki pa še zlasti pojasnjujejo dejstvo, da pripisovanje odgovornosti žrtvi za njeno ravnanje, ki je

povezano z viktimizacijo, vsaj deloma izhaja iz psihodinamičnih procesov, ki služijo lastni »samozaščiti« ter samopomiritvi in zmanjšanju strahu. To je treba upoštevati zlasti pri programih za odpravo stigmatizirajočega odnosa okolja do žrtev.

2. 2 Negativen odnos do žrtve – vprašanje soodgovornosti za dejanje

Ženske, ki so bile žrtve posilstva, so vprašali, kaj se je z njimi dogajalo po storjenem dejanju, zlasti, kako se je na dejanje odzvalo okolje. Večina žensk je bila prepričanih, da je dejstvo, da so bile žrtve posilstva, spremenilo tako njihovo samopercepcijo kot percepcijo drugih (Mazelan, 1980: 129). Večina žrtev, ki jih je Mazelan zajel v svoji študiji, ni verjela v mite o posilstvu. Rezultati pa so jasno pokazali, da je podoba, ki jo družba ima o posiljenih ženskah, negativna. Avtor (Mazelan, 1980: 123) je skupini 350 študentov in študentk predstavil štiri naključno razdeljene videoposnetke, ki so prikazovali intervjuje s štirimi različnimi ženskami v starosti 14, 23, 35 in 45 let. Istočasno so anketiranci dobili pisne informacije o primerih, v katerih so bile ženske žrtve posilstva, ki so jih storili v prvem primeru znanec žrtve, v drugem neznanec, v tretjem primeru je bila ženska žrtev posilstva in v četrtem pa ženska ni bila žrtev posilstva. Rezultati so pokazali, da so bile žrtve posilstva opisane kot bolj nestabilne, nevrotične in plahe, neizkušene, čustvene, občutljive, manj verodostojne, introvertirane, pasivne, neprivačne, nezaupljive, bolj kritične ter slabše izobražene kot pa ženske, ki niso bile žrtve nasilnega spolnega dejanja. Kar 86,3 odstotka študentov in študentk, ki so sodelovali pri poskusu, je verjelo, da je za določen tip ženske nevarnost posilstva večja, to pa so predvsem prostitutke, privlačne, mlade, permissivne ženske z ohlapnejšimi moralnimi načeli, ki se spogledujejo z moškimi, hodijo ponoči same okoli in so naivne, slabotne ali v opitem stanju. Podoba »žrtve posilstva«, je bila na splošno negativna. Da se negativne javne predstave o žrtvi posilstva zavedajo tudi žrtve same, so ugotovile različne raziskave. Žrtve ne morejo spremeniti svoji osebnostnih značilnosti, lahko pa posilstvo zamolčijo. Zato lahko trdimo, da je javna podoba o žrtvah nasilja eden izmed pomembnih dejavnikov, ki vplivajo na nizko stopnjo prijave posilstev (Mazelan 1980: 130).

Mnenja o vprašanju soodgovornosti žrtve za dejanje si tudi v viktimologiji deloma nasprotujejo. Williams (1984: 68) poudarja, da so stališča o žrtvah in njihovi odgovornosti spremenljiv produkt javnega mnenja, lahko pa postanejo sestavni del koncepta viktimizacije. Že Amir (1970: 493) je bil v prvi empirični študiji o posilstvu, ki jo mnogi ocenjujejo kritično, prepričan, da obstaja določena sokrivda žrtve. Nevarnost sekundarne viktimizacije, ki se ob tem pojavi, je odvisna od tega, kako je do tega vprašanja naravnana javnost oz. posamezni deli javnosti. V raziskavi, ki jo je opravil v Teksasu, je Williams (1984) spraševal žrtve posilstva mehiškega, afriškega in evropskega porekla. Skupina mehiških žensk je kazala

največjo prizadetost, pri temnopoltih ženskah je bila prizadetost najmanjša, pri belopoltih pa nekje v sredini. V dodatni raziskavi je avtor na vzorcih, izbranih iz populacije vseh treh narodov, ugotavljal, kakšen je odnos okolja do posilstev in žrtev. Izkazalo se je, da ni nobeden od treh narodov menil, da je žrtev popolnoma verodostojna oz. neverodostojna. Pomembno vlogo pri ocenjevanju verodostojnosti je imel scenarij/kontekst posilstva (odnos med storilcem in žrtvijo, uporaba orožja, telesne poškodbe žrtve, posilstvo v zakonski zvezi, ugled žrtve itd.). Če je bila žrtev posiljena po vzorcu »*real rape*« (če jo je posilil neznanec na prostem), se jim je zdelo še najbolj verodostojna. K verodostojnosti sta pomembno prispevala še dva dogodka: to, da je storilec uporabil orožje in telesno poškodoval žrtve. Williams (1984: 73) govori o podobi »idealne« žrtve kot o ženski, katere ugled in ravnanje sta »popolna«, ki je imela legitimen razlog, da se je zadrževala na kraju izvršenega dejanja, in da je pri tem dobila (hujše) telesne poškodbe, ker je neznanec uporabil silo in orožje. Avtor je prišel do zaključka, da obstajata dva vira sekundarne viktimizacije: prva, splošna viktimizacija na družbeni ravni ter druga na ravni različnih narodov, in sicer na podlagi vzorca odnosov okolja do tega problema, ki pa je vsakokrat drugačen. V različnih etnijah ni bilo večjih razlik glede podobe »idealne« žrtve posilstva. Netipična žrtev je stigmatizirana ne glede na to, kateri etnični skupini oz. narodu pripada. To je odvisno od stereotipov, ki določajo, kakšno naj bo primerno obnašanje moškega ali ženske. Velik vpliv imajo pri tem običaji. Tako so bili v ZDA v času suženjstva spolni odnosi s črnopoltnimi ženskami »privilegij« belih moških ne glede na to, ali so v to privolile ali ne. Še danes imajo zaradi tega pri dokazovanju posilstva črnopolte ženske več težav kot belopolte.

McDonald in Paromchik (1996: 20) poudarjata, da na današnje ravnanje organov kazenskega pregona vplivajo predsodki moških do žensk in tradicionalno ter kulturno obarvano prepričanje, da mora biti ženska podrejena moškemu in ima moški pravico uporabiti silo, da bi jo tako lahko »nadzoroval«. Avtorja poročata o primeru nasilja v družini iz ZDA, ki je bil zelo odmeven v ameriški javnosti. Mlajša ženska, stara okrog dvajset let, je osem mesecev policijo vedno znova prosila za pomoč zaradi hudega telesnega nasilja, ki ji ga je povzročal njen mož. Sredi leta 1983, ko jih je ponovno poklicala, so policisti sicer prišli, vendar so le opazovali, kako jo mož pretepa, ne da bi posredovali. Ovadba, ki je bila kasneje podana proti policistom zaradi odklonitve pomoči, ter živahna javna razprava o tem problemu sta povzročili, da so bili policisti obsojeni, ravnanje policije pa se je v takih primerih spremenilo.

Rezultati raziskav jasno kažejo, da je žrtev (posilstva) v glavnem družbeni konstrukt. Sekundarna viktimizacija in njen obseg se po eni strani oblikujeta v družbi na splošno, po drugi strani pa v ožji socialni identifikacijski skupini. Žrtve niso prizadete samo zaradi dejanja samega. »Žrtve nastajajo tudi zaradi sekundarnega procesa, na podlagi odzivov skup-

nosti in celotne družbe do dejanja, ki so ga doživele. S tem skupnost in celotna družba dobivata podobo storilca« (Williams 1984: 79).

2.3 Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost, miti o njih in negativen odnos do žrtev

Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost, zlasti še posilstvo, še danes spremljajo številni »miti« in napačne predstave, ki žrtvi v večji ali manjši meri pripisujejo odgovornost ali vsaj soodgovornost za storjeno dejanje, hkrati pa storilca razbremenjujejo odgovornosti in mu oproščajo, s čimer zmanjšujejo težo kaznivega dejanja. Še danes je mogoče ugotoviti, da so miti o posilstvu (»rape myths«) zelo razširjeni in to ne samo pri moških, ampak tudi pri ženskah. Pri tem igrajo kulturne razlike le majhno vlogo (Bohner, 1998). Te mite spoznajo otroci pogosto že v družini, v šoli se širijo med učenci, zelo pogosto so tema moških razgovorov za gostilniško mizo, pojavljajo se tudi v številnih šaloh. Običajno vsebujejo domneve v smislu (Brownmiller, 1975) »nobena ženska ne more biti posiljena proti svoji volji«, »vse ženske si želijo, da bi bile posiljene«, »če se posilstvu že ne moreš izogniti, potem se vsaj sprosti in uživaj«, »ženske rade po krivici moške obtožujejo za posilstvo«, »ženske same s svojo pojavo izzivajo moške, da jih posilijo« in podobno. Zato ni čudno, da žrtev ni obremenjena samo zaradi nasilnega spolnega dejanja, ampak poleg tega še zaradi odnosa do njega, ki prevladuje v njenem okolju. Poleg tega, da se morajo spoprijeti s stresom zaradi viktimizacije, se morajo soočiti tudi z občutki zadrege, sramu in krivde, ki izhajajo iz stigmatizacije (Burgess in Holmstrom, 1974).

Barnett in Field (1977) sta odkrila, da se odnos do posilstva in z njim povezanih mitov zelo razlikuje glede na spol. Odnos anketiranih moških do žrtev posilstva je bil negativen. Tako je 32 odstotkov moških in le 8 odstotka žensk menilo, da bi marsikateri ženski »kar dobro delo«, če bi bila posiljena. Pokazalo se je, da obstaja povezava med tradicionalnim, negativnim odnosom do žensk na splošno ter negativnim odnosom do žrtev posilstva. Zelo razširjeno je napačno mnenje, da so nevarnostim posilstva bolj izpostavljene zlasti privlačne in izziivalno oblečene ženske. Nasprotno so Medea in Thompson (1974), Clark in Lewis (1977) in MacDonald (1975) dokazali, da se posiljene ženske v tem oziru ne razlikujejo od »povprečnih« žensk, ki jih srečujemo v vsakdanjem življenju.

Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost so področje kriminalitete, o katerem še vedno sorazmerno malo vemo, saj obstaja ravno na tem področju obširno temno polje. Zato lahko upravičeno izhajamo iz dejstva, da je policiji prijavljenih oz. da policija izve za manj kot 10 odstotkov vseh tovrstnih kaznivih dejanj (Kury, 2001). Celo s študijami temnega polja in žrtev kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost je zelo težko dobiti jasno sliko, saj tudi tukaj ni dovolj podatkov (Wisler in Bonvin, 2002). Za prijavo kaznivega dejanja s stra-

ni žrtve je zelo pomembno, kako jo bodo v postopku prijave obravnavali uradniki, predsem to velja za policiste.

Prav gotovo je policija tisti državni organ, s katerim pride žrtev kaznivega dejanja najprej v stik. Policija odločilno oblikuje podobo in odnos, ki ga ima javnost do pravnega sistema ter delovanja države glede notranje varnosti (Čopić, 2002: 255). Zato se v strokovni literaturi kar naprej poudarja, kako zelo je način ravnanja državnega uradnika z žrtvijo (hujšega) kaznivega dejanja pomemben za odpravljanje in predvsem za preprečevanje nadaljnje škode pri žrtvah, pa tudi za pripravljenost žrtve za sodelovanje pri preiskovanju dejanja in kazenskem pregonu storilca. Cajner-Mraović in sodelavci (2002: 240) v zvezi s tem poudarjajo, da je odgovornost policije kot prvega »pribežališča« žrtve še posebno velika: »Blaginja in dobro počutje žrtve bi morali biti policistova glavna skrb«. Zločina sicer ni več mogoče popraviti, vendar bo »ustrezna pomoč žrtvam vsekakor omejila negativne posledice storjenega kaznivega dejanja«. Wisler in Bonvin (2002: 500) poudarjata, da je treba na žrtev gledati kot na osebo, ki potrebuje posebno pomoč. Pomembno je, da se žrtev posilstva primerno obravnava, pa naj bo to ob sprejemu ovadbe na policijski postaji ali pa na kraju kaznivega dejanja. Ta čas je izredno pomemben, saj lahko vpliva na nastanek sekundarne viktimizacije, kar samo še poslabša travmo žrtve. Že Bard in Ellison (1974: 5) poudarjata, da lahko razumevanje policije za težko duševno stanje, v katerem se je znašla žrtev, pripomore, da se le-ta razbremeni, poleg tega pa tako ravnanje spodbudi pripravljenost žrtve za sodelovanje pri razjasnitvi dejanja in kazenskem pregonu. Tudi Mazelan (1980: 121) pravi, da je podoba žrtve posilstva pomemben dejavnik, ki vpliva na to, ali bo takšno dejanje sploh prijavljeno. Če je podoba žrtve posilstva zelo negativna, potem ni čudno, da je posilstvo tako zelo redko prijavljano kaznivo dejanje.

Cajner-Mraović in sodelavci (2002: 244) ugotavljajo, da številne žrtve posilstva ne prijavijo iz strahu, da jim policija ne bo verjela in jih bo pri obravnavi stigmatizirala, da jih bo okolje zaznamovalo, bojijo pa se tudi, da jih bodo družina in svojci zavrgli. Ženske, ki so izjavile, da nasilnega spolnega dejanja ne bi prijavile, so že prej značilno pogosteje imele izkušnje z nasiljem moških. Dukes in Mattley (1976) sta prepričana, da je žrtev, ki je po nasilnem spolnem dejanju zelo prizadeta in doživi ob obravnavi policijo kot učinkovito in zaupanja vredno, bolj pripravljena sodelovati pri kazenskem pregonu. »Žrtve, ki policijo dojemajo kot organizacijo, ki noče pomagati in od nje ne pričakujejo razumevanja, bodo manj verjetno prijavile posilstvo. ... Eden izmed razlogov, zaradi katerega žrtve ne prijavijo posilstva policiji, je njihovo prepričanje, da bodo policisti, ki bodo kaznivo dejanje preiskovali, neobčutljivi.« (Cajner-Mraović in sodelavci, 2002: 245). Že Amir (1970) je v svoji študiji o žrtvah posilstva ugotovil, da ne podajo prijave, ker (a) želijo njihovi svojci preprečiti, da bi bila še dodatno prizadeta zaradi zaslišanja na policiji in zaradi kazenskega postopka, (b) se sramuje in poskuša zaščititi svoje dostojanstvo in (c) je negativno dojemala

nje posilstva razširjeno tudi nanjo, ki jo pogosto obtožijo aktivne udeležbe ali provociranja, neodgovornosti ali brezskrbnega vedenja.

Keefe in O'Reilly (1976: 274) poudarjata, da je večji del neprijavljenih posilstev mogoče pripisati negativnim odzivom oz. stališčem, ki jih izražajo policisti, medicinsko osebje ali pravniki. Ti kot uradni predstavniki družbe s svojim odklonilnim vedenjem le še okrepijo občutke sramu, zadrege in krivde pri žrtvah. Cajner-Mraović in sodelavci (2002: 239) so na Hrvaškem raziskovali, kako policija ravna z žrtvami kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost. Ugotavljajo, da ženske teh pogosto ne prijavijo, ker menijo, da imajo predstavniki sodnega kazenskega sistema, zlasti pa policija, negativen odnos do njih. Od 194 hrvaških žensk jih je sicer 83 odstotkov zagotovilo, da bi v primeru spolne viktimizacije to dejanje policiji prijavile, resničnost pa kaže drugačno sliko. Tako Wisler in Bonvin (2002: 479) na podlagi raziskave o žrtvah spolnega nasilja v Bosni in Hercegovini poročata, da je za leto 2000 le en odstotek anketiranih žensk priznalo, da so bile v njem žrtev spolnega nasilja, v obdobju od 1996 do 2000 pa naj bi jih bilo približno dva odstotka. Ta vrednost je nižja od povprečja, ki velja za druge države, ki so bile vključene v raziskavo, in brez dvoma kaže na to, da ženske o spolni viktimiziranosti niso pripravljene govoriti.

Negativen odnos do žrtev posilstev ne pomeni samo dodatne obremenitve za prizadete, ampak vodi k skrivanju informacij o storjenih posilstvih (Keefe in O'Reilly, 1976: 272). Že na ravni policije je bilo – mnogi avtorji trdijo, da je deloma tako še danes – žrtvi posilstva naloženo posebno breme dokazovanja dejanja samega, saj jo zaradi »mitov«, ki so še vedno bolj ali manj prisotni v mišljenju ljudi, obravnavajo kritično in z nezaupanjem. K izboljšanju policijske obravnave žrtev posilstva so neposredno prispevala feministična gibanja, ki so od 70. let 20. stoletja naprej ostro kritizirala odnos družbe in policije.

Po prepričanju Bogaarda in Wiegmana (1992: 205) obstajajo številni razlogi za nezadovoljstvo žrtev z ravnanjem policije ob prijavi kaznivega dejanja, tudi zato, ker žrtve niso seznanjene z izsledki preiskave, ali pa ker policija ne kaže razumevanja oz. dogodku zmanjšuje pomen. Takšno vedenje pa ima lahko negativne posledice tako za družbo kot celoto kot za vsako posamezno žrtev.

Cajner-Mraović in sodelavci (2002: 239) so na Hrvaškem ugotovili, da 61 odstotkov anketiranih žensk pričakuje od policije, da bo storilca prijela, samo 44 odstotkov pa jih meni, da se bo to tudi dejansko zgodilo. Ženske, ki kljub pričakovanim težavam in stigmatizaciji, ki jo doživijo od organov kazenskega pregona, vseeno vložijo prijavo proti storilcem kaznivega dejanja in sodelujejo pri kazenskemu pregonu, imajo močan občutek lastne vrednosti in so bolj samozavestne (Resick 1988; Cluss in sodelavci, 1983). Sales in sodelavci (1984) so ugotovili, da žrtve, ki so kaznivo dejanje prijavile,

kažejo pri začetnem pogovoru znake manjše obremenjenosti oz. prizadetosti. Vsekakor pa so se pri nadaljnjem kazenskem postopku pri teh žrtvah povečali znaki stresa, kar priča, kako huda obremenitev je postopek za žrtev. Te študije hkrati kažejo, da prijavijo nasilno dejanje najmočnejše in duševno stabilne žrtve in da žrtve, ki so zaradi svoje osebnostne strukture bolj prizadete, niso sposobne, da bi se soočile z javnostjo, zato od nje tudi ne morejo dobiti podpore. Tudi Feldman-Summers in Ashworth (1981) ugotavljata, da podpora, ki jo žrtev posilstva pričakuje od okolja, pomembno vpliva na odločitev žrtve glede prijave kaznivega dejanja.

Žrtve posilstva želijo in potrebujejo predvsem uvidevno obravnavo in pomoč (Abarbanel, 1976). Ob tem pa je treba ugotoviti, da ima policija omejene možnosti za nudenje pomoči in svetovanje. Nikjer ni dvojna vloga policije – t.j. skrb za žrtve na eni strani ter nadzor in kazenski pregon storilcev na drugi – tako jasna kot v tem primeru (Edwards, 1994). Hkrati pa večina policistov meni, da je skrb za žrtev naloga drugih (socialnih) služb.

Clark in Lewis (1977) sta v svoji raziskavi o posilstvih v Kanadi ugotovila, da osebne okoliščine žrtve posilstva (na primer duševno motena oseba, oseba pod vplivom mamil, prostitutka) vplivajo na način, kako bo policija ocenila žrtev. Galton (1976) je prikazal, da odnos policistov, ki preiskujejo posamezen primer posilstva, vpliva na njegovo analizo. Field (1978) je izvedel obširno raziskavo o odnosu do posilstev, pri kateri je sodelovalo 1448 anketirancev, in pri tem primerjal policiste, svetovalce za krizno komuniciranje v centrih za pomoč žrtvam posilstev (samo ženske), naključno izbrane prebivalce ter obsojene in prijete storilce kaznivih dejanj. V raziskavi se je pokazalo, da so belopolti prebivalci in belopolti policisti v večji meri kot črnopolti prebivalci menili, da sta zunanji videz žrtve oz. njeno ravnanje glavni povod za kaznivo dejanje. Med posameznimi skupinami so bile ugotovljene pomembne razlike v miselnosti. Tako se je miselnost posiljevalcev razlikovala od miselnosti svetovalcev v vseh zajetih razsežnostih. Posiljevalci so izrazili mnenja, kot so na primer: ženske so tiste, ki morajo preprečiti posilstvo, vzrok za posilstvo je želja po spolnih odnosih, posilstvo ni povezano s potrebo po izražanju moči, kazni za posilstvo bi morale biti manj stroge, žrtve spodbujajo posilstvo s svojim videzom in ravnanjem, posiljevalci so duševno motene osebe, posiljena ženska je manj »vredna«, pri posilstvu se ženske ne bi smele braniti. Vse to so različni vidiki že opisanih mitov o posilstvu. Glede odnosa do posilstva so bili policisti v svoji miselnosti bližje posiljevalcem, vsekakor pa bližje splošnemu prebivalstvu kot pa svetovalcem. V primerjavi z ostalimi skupinami v tem pogledu izstopajo svetovalci, medtem ko so si v številnih razsežnostih miselnosti posiljevalcev, policistov in splošnega prebivalstva podobne. Pri tem je treba upoštevati, da so skupino svetovalcev sestavljale feministično usmerjene ženske, ki edine niso pripisovale žrtvam soodgovornosti za posilstvo vsi drugi (posiljevalci, policisti in splošno prebivalstvo) pa.

Očitno védenje o posilstvu le malo vpliva na odnos okolja do tega problema. Mnenje žensk o posilstvu je bilo bolj odklonilno kot mnenje moških, hkrati pa je bilo mnenje moških o ženskah bolj tradicionalno kot pa mnenje, ki so ga o sebi imele ženske. Tradicionalen odnos do žensk očitno vodi v negativna mnenja o žrtvah posilstev (Medea in Thompson, 1974). Medtem ko se je pri anketiranih moških pokazalo, da obstaja povezava med raso in odnosom do posilstva, je za odnos žensk do posilstva odločilen njihov odnos do vloge, ki jo ima ženska v družbi in veliko manj etnična skupnost, ki ji pripadajo. Nekateri avtorji ugotavljajo, da policija žrtve neredko obravnava, kot da bi bile one same storilke kaznivega dejanja (Findlay, 1974: 205; Mathiasen, 1974). Wood (1973: 348) meni, da se socialna in kulturna usmerjenost policije praviloma bistveno ne razlikuje od storilčeve. Zato policisti posilstvo ocenjujejo praviloma bolj z vidika storilca kot žrtve. Curtis (1974) poudarja, da se policija nagiba k temu, da je do žrtve posilstva nezaupljivejša kot do žrtve, ki je utrpela telesne poškodbe ali do žrtve ropa. Brownmiller (1975: 366) opozarja tudi na dejstvo, da na policiste vpliva miselnost o večvrednosti moških, ki pa se glede posilstva na splošno ne razlikuje od miselnosti ostalega prebivalstva. Tragično za žrtev posilstva pa je, da so prav policisti tisti, ki ocenjujejo stopnjo njene viktimiziranosti.

Ljubin in Grubišić-Ilić (2002: 387) sta anketirali policijske kadete na Hrvaškem in ugotovili, da pozitivno sprejemajo avtoritativen in agresiven odnos in da se le-ta sklada s obstoječo policijsko subkulturo. Tisti anketiranci, ki so avtoritativnost visoko cenili, so istočasno pozitivno sprejemali tudi ravnanje policije, ki ni bilo v skladu s pravili ali je bilo celo kaznivo. To dokazuje, da se za delo v policiji odloča posebna skupina mladih ljudi. Za spremembe v policiji je zato bistvenega pomena tudi skrb pri kadrovanju novih članov. Danes, ko so meje odprte in se države bivšega vzhodnega bloka približujejo zahodu, doživlja nekdanji način policijskega dela vedno hujše kritike. Tako Pagon (2002) poudarja, da s tradicionalnim načinom dela policije, kriminalitete ni le nemogoče preprečevati in jo zatirati, ampak jo lahko celo pospešujemo. Vprašanje je samo, ali je policija del problema ali del rešitve tega problema.

2. 4 Odnos sodstva do žrtev kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost

Seveda pa pri obravnavanju žrtev ni samo policija pod vplivom mitov o posilstvu. Enako velja za sodnike. Iz raziskav, ki so ugotavljale, kakšno je ravnanje sodnikov, izhaja, da na njihove odločitve vplivajo: (a) značilnosti postopka, kot je na primer zaporedje predstavitve argumentov, (b) osebne značilnosti sodnika, njegova miselnost in (c) osebne značilnosti obtoženca (Fishman in Izzett, 1975). Shaw (1972) je ugotovil, da prijeten značaj (atraktivnost) osebe različno

vpliva na odločanje, odvisno od tega, ali je oseba žrtev ali storilec. Ravno pri posilstvih igrajo osebne značilnosti žrtve odločilno vlogo – in to ne samo med policijsko preiskavo, ampak tudi med sodnim postopkom.

Williams (1984: 67) poroča o sodniku v ZDA, ki je petletno žrtev spolne zlorabe označil kot »zapeljivo«. Nevarnosti stigmatizacije žrtev kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost tako še ni konec z zaključeno policijsko preiskavo, ampak se tam šele začne. Težji del poti skozi sistem kazenskega sodstva žrtev še čaka. Položaj žrtve v kazenskem postopku se je sicer v državah, ki so sprejele zakon o zaščiti žrtev in zakon o nujenju pomoči žrtvam, izboljšal, je pa v primeru hujših kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost še vedno zelo težaven in obremenjujoč. V študiji, ki so jo opravili Cajner-Mraović in sodelavci (2002: 243), je samo 4,6 odstotka anketiranih žensk verjelo, da hrvaško sodstvo ženske v zadostni meri štiti pred telesnimi in spolnimi zlorabami.

Odnos prebivalstva do posilstva in do žrtev posilstva ne vpliva samo na miselnost žrtve in njeno ravnanje v zvezi s prijavo kaznivega dejanja (Schwendinger in Schwendinger, 1974), ampak tudi na način, kako primer obravnavajo sodstvo (Bohmer 1974; Bohmer in Blumberg, 1975), sodniki porotniki (Barber, 1974; Brownmiller, 1975; Scroggs, 1976) ter odvetniki (Holmstrom in Burgess, 1975; Landau, 1974). Vpliva pa tudi na zakonodajo, ki obravnava posilstvo (Heinz, 1974; Sasko in Sesek 1975), na spremljanje in obravnavo žrtev s strani policije (Galton, 1976; Keefe in O'Reilly, 1976) in nazadnje tudi na zdravstveno in duševno podporo, ki jo žrtvi nudi medicinsko osebje (Burgess in Holmstrom, 1974; 1976; LeBourdais, 1976; McGuire in Stern, 1976). Blitman in Green (1975) poudarjata, da lahko odnos, ki ga ima sodnik do posilstva, vpliva na njegovo presojo. Mathiasen (1974: 49) in Wood (1973: 343) ugotavljata, da razlike med spoloma pri obravnavi primerov posilstva lahko obstajajo tudi med kazenskim postopkom, saj se sodniki zaradi podobne miselnosti lažje identificirajo z obdolžencem kot z žrtvijo.

Field (1978: 176) meni, da bolj ko se odločitve porotnikov med seboj razlikujejo, bolj smo lahko prepričani, da so razen konkretnega kazenskopravnega primera na te odločitve vplivale spremenljivke, kot je na primer odnos, ki ga imajo porotniki do posilstva. Kalven in Zeisel (1966: 56) poročata, da je v primeru posilstva, pri katerem ni bila uporabljena sila in je bil storilec ena oseba, ki žrtve pred tem ni poznala, odločitev sodnikov in porotnikov le v 40 odstotkih primerov enaka. Brownmiller (1975: 373) poudarja, da se porotniki običajno postavijo na stran storilca in so v teh primerih do žrtev ženskega spola zelo kritični, saj so porote sestavljene iz državljanov, ki so pod vplivom mitov o posilstvu in razsojajo na njihovi podlagi. Avtorica (1975: 311) poleg tega poudarja, da predsodki, ki se na ta način utrjujejo in dejanje podcenjujejo, krepijo viktimiziranost. Domnevamo lahko, da tudi odnos

(morebitnih) storilcev do posilstva lahko vpliva na to, kako velika je verjetnost, da bo dejanje izvršeno. Odnos ljudi do posilstva je zelo kompleksen konstrukt z mnogo različnimi razsežnostmi.

Garfinkel (1965) je v zvezi s situacijo v ZDA in tamkajšnjim kazenskim postopkom že pred 40 leti govoril o »degradacijskih ritualih«, ki naj ne bi bili ponižujoči samo za obtoženega, ampak tudi za žrtev. Najbolj prizadete so žrtve posilstva (Edwards in Heenan, 1994) oz. žrtve nasilja v družini (Beaman, 1996). Kot poudarja Tait (2002: 471), se kazenski postopek odvija v obliki rituala, ki je pogosto nepotreben in porotnike pa tudi žrtve zmede in prestraši. Neprivolitev žrtve in njeno neoporečno vedenje v zvezi s spolnostjo sta še vedno tista dejavnika, ki bistveno vplivata na uspešno obtožbo (U.S. Department of Justice, 1994: 8). V ZDA je bilo šele s sprejemom posebnih zakonov o zaščiti žrtev posilstva (*Rape Shield Laws*) pri presoji verodostojnosti žrtve prepovedano upoštevati njeno dotedanje spolno življenje. Schneider opozarja, da sprememba zakonov ne bo nujno vplivala na odnos družbe do posilstva in na prakso v kazenskopravnem procesu (Roberts in Grossman, 1994; Mohr in Roberts, 1994). Naivno je pričakovati, da bi lahko reforma kazenskega prava dokončno rešila socialni problem posilstva, lahko pa prispeva k ozaveščanju prebivalstva in k ustvarjanju novega odnosa in drugačne miselnosti (Roberts in Mohr, 1994; Caringella-McDonald, 1991). Vendar pa Schneider (2001: 176) kritično pripominja, da se zakoni zoper posilstvo še danes sprejemajo pretežno v interesu moških in se razlagajo moškim v prid.

3. OPIS METODE, VZORCA IN INSTRUMENTARIJA

Raziskavo smo izvedli na dveh vzorcih v Nemčiji in Sloveniji. V okviru nemškega dela raziskave smo anketirali študente na univerzitetnem študiju, pri slovenskem delu pa študente Visoke policijsko-varnostne šole, od katerih je bil precejšen del zaposlen v policiji. Pri obeh vzorcih smo uporabili enak vprašalnik, ki je bil najprej sestavljen za nemški del raziskave in delno prevzet iz ameriških študij, kasneje pa v enaki obliki preveden v slovenščino.

3.1 Opis instrumentarija

Nemška verzija anketnega vprašalnika izhaja deloma iz ameriških raziskav. Tudi pri prevodu iz angleščine v nemščino smo posamezne vsebinske pomene besed oz. besednih zvez večkrat preverili. Uporabnost in razumljivost instrumenta smo preizkusili v predhodnih raziskavah (prim. npr. Fischer, 2000). Da bi ugotovili, kako različno dojemajo anketirani ne-žrtve oz. žrtve različnih kaznivih dejanj, smo najprej sestavili kratek življenjepis »običajne«, »nevpadljive«, »tipi-

čne« ženske, dolg približno pol strani (gospa Schmidt v Nemčiji in gospa Kovač v Sloveniji). Besedilo življenjepisa je bilo tako:

Gospa Kovač se je rodila 08. avgusta 1952 v Ljubljani kot drugi od treh otrok. Sedaj je stara 50 let. Po osnovni šoli, ki jo je zaključila s solidnim uspehom, se je gospa Kovač šolala za prodajalko. Zaposlila se je v srednje velikem trgovskem podjetju.

Z 19 leti je gospa Kovač končala šolanje in v tistem času v neki plesni šoli v Ljubljani spoznala svojega sedanjega moža. Tri leta kasneje sta se poročila. Medtem imata gospa in gospod Kovač dva otroka, 23-letno hčerko in 19-letnega sina.

V svojem prostem času je bila gospa Kovač v tej plesni šoli zelo aktivna.

S skupnimi močmi si je družina Kovač pred nekaj leti kupila lastno stanovanje, v katerem sedaj stanujejo.

Gospa Kovač se je medtem spet zaposlila v podjetju, kjer je delala po končani srednji šoli, in dela v skrajšanem delovnem času.

Poleg tega »nevtralnega življenjepisa« ženske smo za raziskavo sestavili tudi življenjepise treh »žrtev«, ki so se od nevtralnega življenjepisa razlikovali v enem samem stavku. Le-ta se je vsakokrat nanašal na določeno viktimizacijo iz njihove preteklosti: viktimizacija zaradi vloma v stanovanje, posilstva, ki ga je storil mož žrtve, in viktimizacija zaradi »običajnega« posilstva. Ta stavek, ki ga najdemo nekje na sredi življenjepisa, se glasi takole:

Vlom v stanovanje: »Z 31 leti, torej pred 19 leti, je bila gospa Kovač žrtev vloma v stanovanje, kjer je nastala precejšnja materialna škoda.

Posilstvo, ki ga stori zakonski partner: »Od 31. leta starosti naprej jo vedno znova pošiljuje njen mož.«

»Navadno« posilstvo (posilstvo na ulici): »S 35 leti, torej pred 15 leti, je gospa Kovač zvečer, ko se je vračala domov, postala žrtev posilstva.«

V raziskavi smo anketirancem skupaj z vprašalnikom nključno razdelili naslednje štiri življenjepise osebe ženskega spola; (a) nevtralen življenjepis, (b) življenjepis žrtve vloma v stanovanje, ki je utrpela znatno materialno škodo; (c) življenjepis žrtve posilstva s strani moža, (d) življenjepis žrtve posilstva (brez navedbe storilca).

V krajšem uvodnem besedilu k vprašalniku, v katerem smo anketirance pozvali k sodelovanju, s primerom pa tudi pojasnili, kako naj označijo posamezne odgovore, smo anketirance prosili, da žensko, opisano v življenjepis, najprej opišejo s pomočjo 50 opisov osebnostnih lastnosti in sicer z uporabo

šeststopenjske lestvice, ki je segala od -3 (nikakor se ne strinjam) do +3 (popolnoma se strinjam), ki je bila pri analizi rekodirana v lestvico od 1 do 6. Opisi so vsebovali pozitivne («zvesta», «dobra», «poštena», «srečna», «priljubljena») in negativne osebnostne lastnosti («agresivna», «neumna», «vsiljiva», «nespoštljiva», «nestanovitna»), njihovo zaporedje pa je bilo določeno naključno.

Seznamu opisov osebnostnih lastnosti so sledila še dodatna socialnodemografska vprašanja, ki smo jih v analizi uporabili kot neodvisne spremenljivke.

Sledil je drugi del vprašalnika s 111 spremenljivkami, s katerimi smo merili nagnjenost k submisivnosti/dominantnosti v partnerskem odnosu, odnos do žensk, odnos do posilstva, odnos do nasilja nad ženskami in empatijo do žrtev posilstva (Margolis, 1998). Omenjeni vprašalnik (poimenovali smo ga vprašalnik o odnosu do žensk, nasilja in posilstva) vsebuje naslednjih pet pomožnih lestvic, ki se pogosto uporabljajo v ZDA (več o tem v Fischer, 2000):

»*Silencing the self scale*« (STSS) s 26 spremenljivkami (Jack 1991). Visoke vrednosti na tej lestvici govorijo v prid ravnanju, pri katerem oseba podredi svojo osebnost in z njo povezane pravice ter potrebe, pravicam in potrebam svojega partnerja, se raje umakne v ozadje in je v partnerstvu v podrejenem položaju.

»*Attitudes toward women scale*« (AWS) s 27 spremenljivkami (Spence in sodelavci 1973). Visoke vrednosti na tej lestvici nakazujejo, da ima oseba bolj tradicionalno miselnost in konservativen odnos do vloge žensk v družbi. Nizke vrednosti pa govorijo v prid liberalnemu odnosu do vloge ženske v družbi. Lestvico so relativno pogosto uporabljali v ameriških raziskavah odnosov do žensk.

»*Rape supportive attitudes scale*« (RSA) z 28 spremenljivkami (Burt, 1980). Visoke vrednosti govorijo o večji pripravljenosti za sprejem nasilnega (spolnega) ravnanja z ženskami ter miselnosti, ki problematičnost nasilnega spolnega dejanja podcenjuje in ga ima za nenevarnega.

»*Rape empathy scale*« (RES) s 26 spremenljivkami (Deitz in sodelavci: 1982). Visoke vrednosti kažejo, da se je oseba zmožna vživeti v čustva žrtve posilstva.

»*Attitudes toward intimate violence scale*« (INT) z 11 spremenljivkami (Margolis 1998). V lestvico so med drugim vključene tri spremenljivke iz lestvice AWS in štirih iz lestvice RSA, statistično gledano pa od njih ni neodvisna. Lestvica meri odnos do nasilja v stalnih partnerskih zvezah. Visoke vrednosti kažejo na to, da je znotraj stalnega partnerstva pripravljeno za sprejem nasilnih spolnih dejanj večja kot pri nižjih vrednostih.

Anketiranci so tudi v drugem delu anketnega vprašalnika odgovarjali s pomočjo šeststopenjske lestvice, ki je bila enaka kot v prvem delu vprašalnika.

V zaključku vprašalnika smo anketirance povprašali, kakšno je njihovo mnenje o krivdi oz. sokrivdi žrtve pri njeni viktimizaciji. Možni so bili trije odgovori: žrtev je kriva sama, žrtev ni kriva, žrtev je sokriva. Anketirance smo tudi vprašali, ali so že bili kdaj žrtve kaznivega dejanja.

3. 2 Opis vzorca

Nemški del raziskave je bil izveden januarja in februarja 2000 na freiburški univerzi in visoki pedagoški šoli. Vzorec je sestavljalo 380 študentov, od tega 164 študentov in 216 študentk različnih študijskih usmeritev v starosti od 19 do 37 let (povprečna starost 23,5 let). Anketiranci so bili izbrani naključno, anketiranje je potekalo deloma v seminarjih, deloma pa tudi v študentskih domovih in je bilo v celoti anonimno.

Slovenski del raziskave smo opravili na vzorcu študentov Visoke policijsko-varnostne šole in sicer je bilo v vzorec zajetih 124 študentov, od tega 56 žensk in 67 moških (pri enem anketirancu spol ni bil označen). Od tega je bilo 34 anketiranih študentov (27,4 %) zaposlenih v policiji. Povprečna starost anketirancev je bila 24,1 let (od 19 do 42 let). 92,7 % jih ima srednješolsko izobrazbo, ostali imajo višješolsko izobrazbo.

Anketiranje slovenskega vzorca smo opravili v proti koncu prvega študijskega semestra leta 2002, anketirancem je bila zagotovljena anonimnost, izpolnjevanje vprašalnika pa je potekalo pod nadzorom enega izmed sodelavcev raziskovalne skupine.

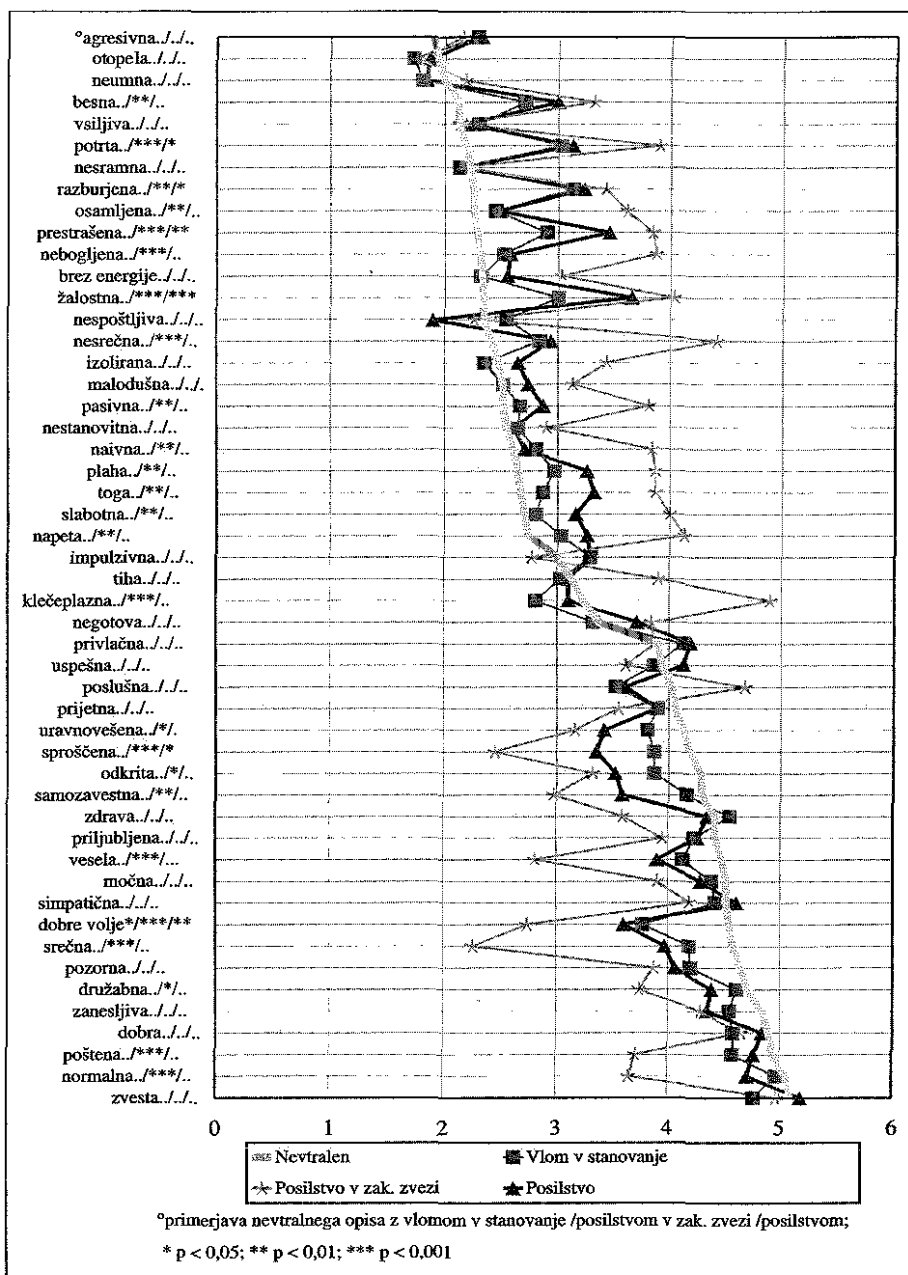
4 ANALIZA IN RAZLAGA REZULTATOV

V tem poglavju predstavljamo najpomembnejše izsledke slovenske raziskave, ki jih v določenih segmentih primerjamo z rezultati, dobljenimi na nemškem vzorcu. To primerjavo je treba vzeti zadržkom, saj bi razlike med skupinama lahko pojasnjevali tudi kot posledico različnih vzorcev (študentje splošnih družboslovnih usmeritev v Nemčiji, v Sloveniji pa študentje varstvoslovja), in tudi različnih družbeno-kulturnih dejavnikov v Sloveniji in Nemčiji. Ker pa so ankete, ki so jih opravili z naključno izbranimi študenti različnih družboslovnih usmeritev, v različnih državah dale v bistvenih točkah večinoma primerljive rezultate (Bommas in Matzinger, 1995; Fischer, 2000; Werner, 2001; Stätzel, 2001), lahko domnevamo, da je tako tudi v našem primeru.

4. 1 Razlike pri razvrstitvi posameznih življenjepisov

Najprej smo primerjali vpliv posameznih življenjepisov glede 50. ocen osebnostnih lastnosti. V nadaljevanju smo opravili faktorsko analizo vseh 50. ocen in pri nadaljnji analizi uporabili faktorje (glej poglavje *faktorska analiza*).

Slika 1: Primerjava povprečnih vrednosti za različne življenjepise (slovenski vzorec)

Na sliki 1 so prikazane srednje vrednosti za vsakega od opisov osebnostnih lastnosti, nevtralnemu življenjepis (t. j. življenjepis ne-žrtve) so priključene ocene, ki so jih anketiranci pripisali žrtvam kaznivih dejanj vloma in obeh vrst posilstva. Po pričakovanjih smo pri nevtralnem življenjepis ugotovili razmeroma nizke vrednosti za negativne osebnostne lastnosti in razmeroma visoke za pozitivne osebnostne lastnosti. Iz slike 1 je razvidno, da je neviktimizirana slovenska ženska ocenjena kot razmeroma manj »agresivna«, »otopela«, »neumna«, »besna«, »vsiljiva«, »potrta« in »nesramna« (negativne lastno-

sti), po drugi strani pa kot »pozorna«, »družabna«, »zanesljiva«, »dobra«, »poštena«, »normalna« ali »zvesta« (pozitivne lastnosti).

Na sliki 1 vidimo tudi, da so v zgornjem delu, ki vsebuje negativne osebnostne lastnosti žrtev kaznivih dejanj, višje vrednosti, kar pomeni, da so bile žrtve ocenjene bolj negativno kot ne-žrtve; v spodnjem delu, kjer so bolj pozitivne lastnosti, pa so vrednosti nižje, kar pomeni, da so anketiranci vsem trem vrstam žrtev pripisali manj pozitivnih lastnosti kot ne-žrtvi. Hkrati pa slika 1 kaže, da so odkloni opisov žrtev od opisa neviktimizirane ženske različni. Najmanjše odklone ima življenjepis ženske, ki je doživela vlom v stanovanje, občutnejši pa so pri življenjepis posiljene ženske na ulici in daleč največji pri življenjepis ženske, ki jo je posilil zakonski partner. Medtem ko pri življenjepis, ki vsebuje vlom v stanovanje, odstopa od nevtralnega življenjepisa samo srednja vrednost ene lastnosti (»biti dobre volje«) v taki meri, da je to statistično značilno, in preostale razlike praviloma samo tendenčno nakazujejo negativnejšo oceno, se pri življenjepis posiljenih žensk pojavi že 6 statistično značilnih razlik srednje vrednosti, pri življenjepis ženske, posiljene v zakonu, pa kar 25, torej polovica. Tako je ženska, ki je bila posiljena v zakonu, v primerjavi z ne-žrtvijo ocenjena po eni strani kot bolj »besna«, »potrta«, »prestrašena«, »nesrečna«, »naivna«, »žalostna«, »klečeplazna«, po drugi strani pa istočasno kot manj »normalna«, »poštena«, »družabna«, »dobre volje«, »vedra«, »manj samozavestna« ali »odprta«. Te značajске opredelitve se lahko po eni strani štejejo

kot »vzrok« za viktimizacijo v smislu pripisovanja krivde (kot npr. »naivna« ali manj »poštena«), po drugi strani pa tudi kot njena posledica (kot npr. »žalostna« ali »nesrečna«) (Štitzel, 2001; Werner, 2001). Sklenemo lahko, da so žrtve nasilnega spolnega dejanja (posilstvo oz. posilstvo v zakonski zvezi) ocenjene negativno.

V nadaljevanju so nas zanimale razlike med spoloma pri ocenjevanju žrtev in ne-žrtev kaznivih dejanj. Rezultati pri obeh spolih so v glavnem enaki. Najbolj očitne so razlike med

nevtalnim življenjepisom in življenjepisom žrtev pri anketiranih ženskah (glej sliko 2), manj pa pri anketiranih moških,

postanejo še bolj očitne. Tukaj gre za primerjavo, kako oba spola ocenjujeta neviktimizirano žensko. Očitno je, da ženske

neviktimizirano žensko skoraj vedno ocenjujejo bolj pozitivno kot moški. Ocene moških se razlikujejo od ocen žensk; pri pozitivnih lastnostih so povprečja nižja, pri negativnih lastnostih pa višja. Tako moški v primeravi z ženskami neviktimizirano žensko opisujejo kot bolj »agresivno«, »vsiljivo«, »napeto«, »impulzivno« in manj »srečno«.

Če to dejstvo upoštevamo pri razlagi slik 2 in 3, se pokaže, da so v primerjavi z moškimi razlike med življenjepisom žrtev in nevtalnim življenjepisom pri ženskah veliko bolj očitne. To je posledica dejstva, da so ženske nevtralen življenjepis ocenile ugodneje, in manj zaradi tega, da je odnos do žrtev negativen. Relativno gledano pa ostaja ugotovitev, da ženske pri oceni različnih življenjepisov očitno bolj jasno razlikujejo med žrtvami in ne-žrtvami kot moški.

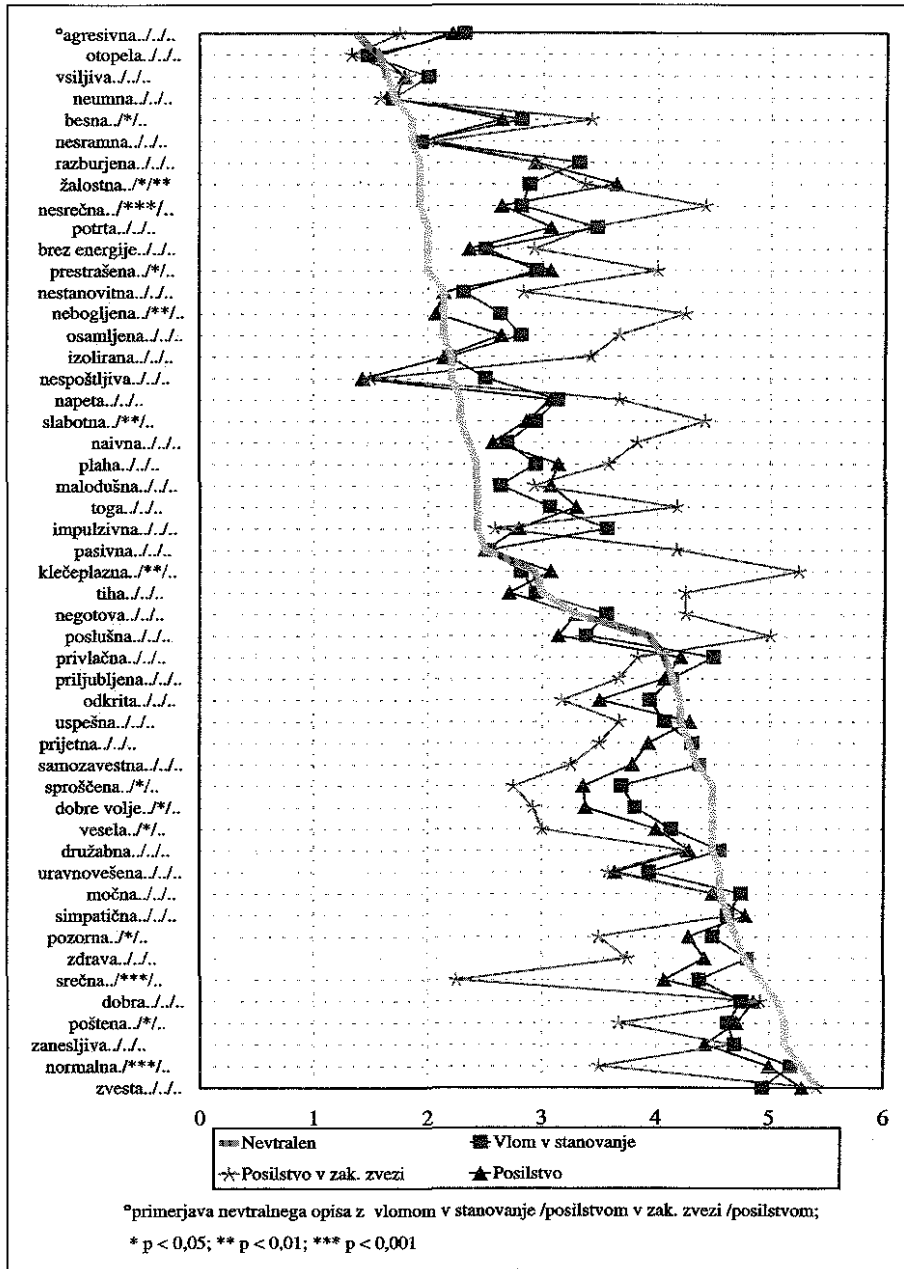
Sklenemo lahko, da so žrtve omenjenih kaznivih dejanj očitno stigmatizirane oz. je odnos do njih bolj negativen kot do ne-žrtev in to ne glede na spol ocenjevalcev, obenem pa smo ugotovili, da ženske očitneje razlikujejo med žrtvijo in ne-žrtvijo kot moški. Ugotovimo lahko tudi, da so rezultati v Sloveniji podobni rezultatom, ki so jih raziskovalci našli v drugih državah.

4.1.2 Faktorska analiza

V nadaljevanju smo za vse opise izvedli faktorsko analizo. Pregled t. i. »scree diagrama« je pokazal, da je optimalno število faktorjev od dva do pet. Na podlagi vsebinskih in drugih statističnih razlogov smo se odločili

za rešitev s tremi faktorji. Preglednica 1 prikazuje rezultate rešitve s temi faktorji za slovenski vzorec in tudi ustrezno rešitev za nemške študente, ki so sodelovali pri anketi (Fischer, 2000). Opazimo lahko veliko usklajenost obeh porazdelitev po posameznih faktorjih.

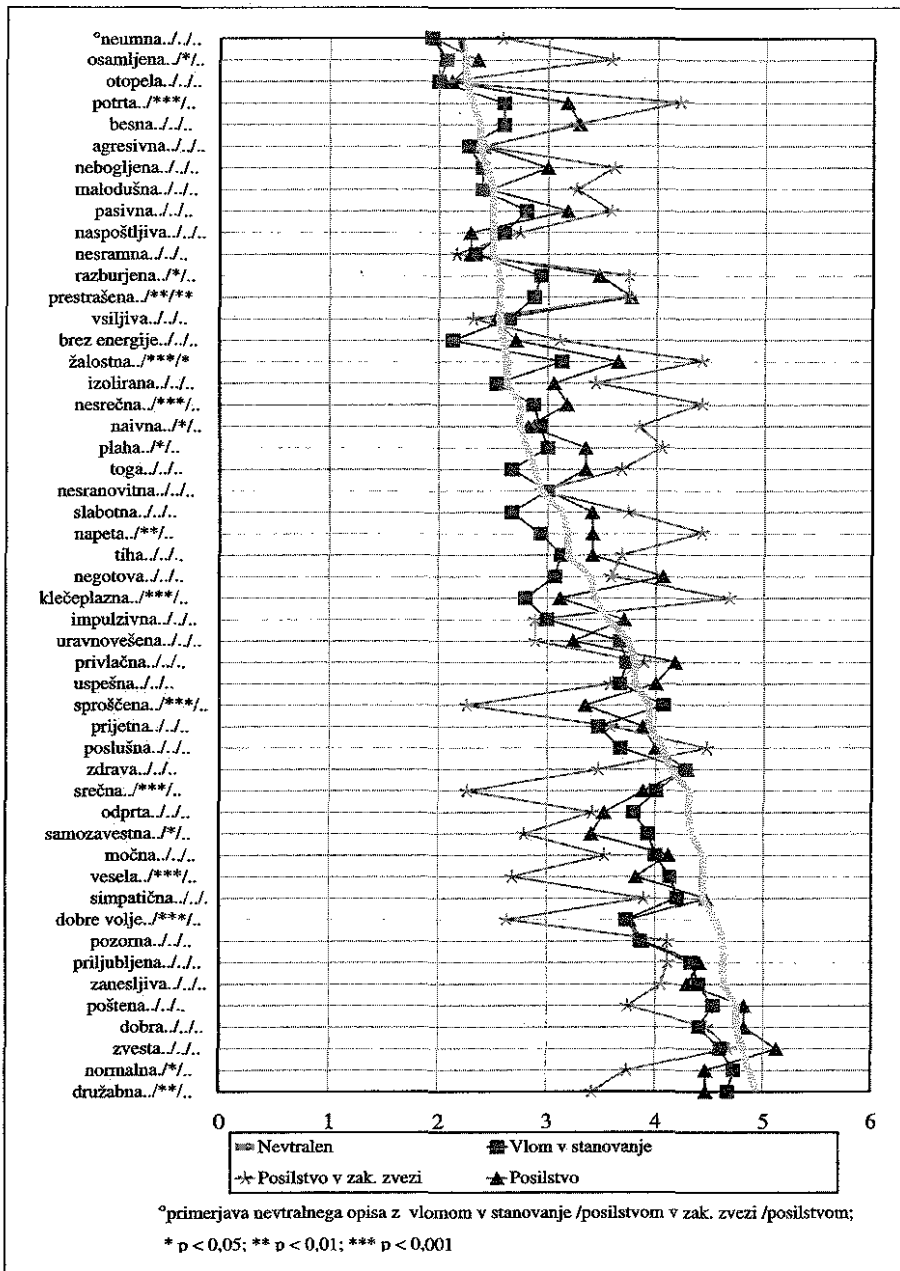
Prvi faktor pojasnjuje 32,8 odstotkov (pri nemškem vzorcu 20,4 odstotkov) celotne variance, drugi faktor 6,8 odstotkov

Slika 2: Primerjava povprečnih vrednosti za različne življenjepise (slovenski vzorec; ženske)

še zlasti med ne-žrtvijo in žrtvijo vloma v stanovanje (glej sliko 3). Vendar pa oba spola osebne lastnosti žrtev, predvsem ženske, ki je bila žrtev posilstva v zakonu, ocenjujeta veliko bolj negativno kot osebne lastnosti ne-žrtve.

Že sama primerjava nevtralnega življenjepisov po spolu anketiranih kaže na razlike med obema spoloma, ki na sliki 4

Slika 3: Primerjava povprečnih vrednosti za različne življenjepise (slovenski vzorec; moški)

(pri nemškem vzorcu 17,1 odstotkov) in tretji faktor 5,9 odstotkov (pri nemškem vzorcu 8,8 odstotkov). Rezultati so razvidni iz preglednice 1. Pozornost zbuja velika podobnost obeh faktorjskih struktur. Pri odstopajočih najvišjih vrednostih faktorjskih uteži so razlike v velikosti uteži praviloma minimalne.

Prvi faktor sestavlja 22 spremenljivk in pojasnjuje daleč največji del celotne variance. Lastnosti »žalostna«, »potrta«, »napeta«, »negotova«, »nesrečna«, »osamljena«, »razburjena«,

»plaha«, »prestrašena«, »nemočna«, »klečeplazna«, »besna«, »slabotna«, »izolirana« in »toga« imajo visoke pozitivne uteži, medtem ko imajo lastnosti, kot so sproščena«, »srečna«, »dobre volje«, »vesela«, »normalna«, »uravnovešena« in »močna«, negativne uteži.

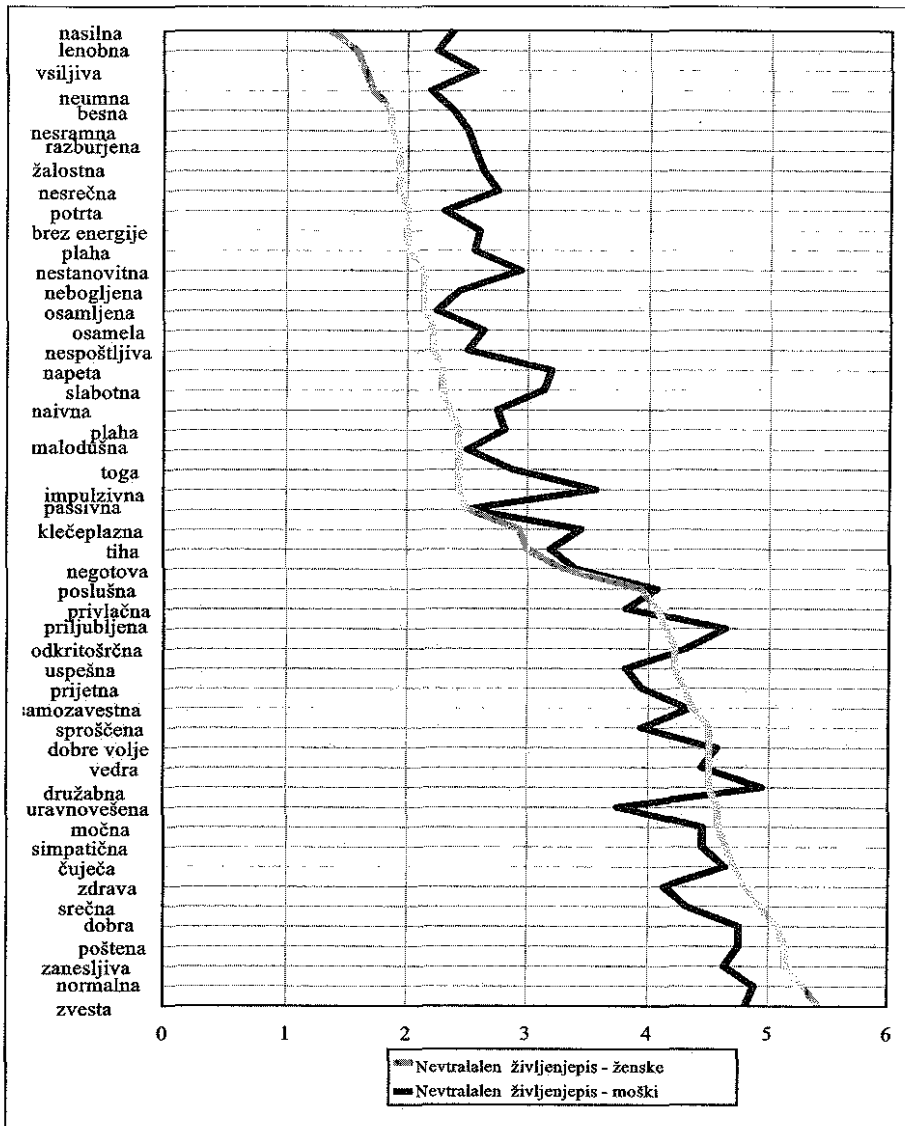
Gre za opis osebe, ki je bolj depresivna in pasivna. Zato smo ta faktor poimenovali *depresivnost – negotovost – prilagodljivost* (DNP).

Drugi faktor, ki ga sestavlja 19 spremenljivk, pojasnjuje 6,8 odstotkov celotne variance. Pozitivno faktorjsko utež smo ugotovili pri lastnostih »privlačna«, »priljubljena«, »uspešna«, »samozavestna«, »družabna«, »odkrita«, »prijetna«, »poštena«, »impulzivna«, »simpatična«, »pozorna«, »zdrava« in »zanesljiva«. Negativno utež ugotavljamo pri lastnostih, kot so »pasivna«, »mirna«, »brez energije«, »naivna«, »poslušna« in »malodušna«. To je torej faktor, ki označuje pozitivne lastnosti. Opisana oseba je stabilna, samozavestna, ekstrovertirana, privlačna, uspešna in odkrita. Ta faktor imenujemo *privlačnost – samozavest – stabilnost* (PSS).

Tretji faktor pojasnjuje dodatnih šest odstotkov variance in je sestavljen iz devetih spremenljivk. Pozitivno utež imajo lastnosti »vsiljiva«, »nesramna«, »nespoštljiva«, »neumna«, »agresivna«, »otopela« in »nestanovitna«, negativno pa lastnosti »dobra« in »zvesta«. Ta faktor označuje osebo kot vsiljivo, nesramno, nespoštljivo in nasilno, kar so predvsem vedenjske značilnosti. Zato smo ga poimenovali *nesramnost – nasilnost* (NN).

V nadaljevanju smo izračunali povprečne vrednosti faktorjev za posamezne življenjepise in jih primerjali med seboj z analizo variance. Preglednici 2a in 2b ter slika 5 prikazujejo dobljene rezultate.

Razlike med življenjepisom ne-žrtve in tremi življenjepisi žrtev so močno statistično značilne ($p < .000$) pri prvem in drugem faktorju, ne pa tudi pri tretjem (glej preglednico 2b).

Slika 4: Primerjava povprečnih vrednosti za različne življenjepise glede na spol anketiranca (slovenski vzorec)

Ta rezultat je prikazan tudi na sliki 5. »Najugodnejše« vrednosti se v obeh primerih kažejo pri nevtralnem življenjepis. Osebe, opisane v življenjepisih žrtev – zlasti v primeru posilstva v zakonski zvezi – so ocenjene kot bolj depresivne, negotove in bolj prilagojene (faktor 1), vendar pa hkrati tudi kot manj privlačne, manj samozavestne in manj stabilne. Razlike med življenjepisi so pri faktorju 3 (nesramnost – agresivnost) minimalne in statistično neznačilne (glej preglednico 2b).

Žrtve so označene kot bolj depresivne, negotove in prilagodljive (faktor 1), to pa še posebej velja za žrtev posilstva v zakonski zvezi, sledi žrtev posilstva na ulici, manj pa je to izraženo pri žrtvi vloma. Ženska, ki je bila posiljena v zakonski zvezi, je označena kot izrazito manj privlačna, samoza-

vestna in stabilna, tendenčno velja to tudi za drugi dve skupini žrtev. Pri lastnostih nesramnost in nasilje med skupinami pa ni pomembnejših razlik med skupinami.

V nadaljevanju smo ugotavljali, kako spol anketiranca vpliva na ocene. Rezultati so razvidni iz slik 5a in 5b. V glavnem se je pokazalo, da so za oba spola rezultati taki, kot so bili že ugotovljeni za celotno skupino. Tako pri ženskah kot pri moških je bila žrtev posilstva v zakonski zvezi ocenjena kot izrazito bolj depresivna, negotova in prilagodljiva, istočasno pa tudi kot manj privlačna, samozavestna in stabilna. Pri faktorju 3 (nesramnost – agresivnost) se niso pokazale bistvenejše razlike med spoloma.

Razlike med spoloma se kažejo samo pri ocenah žrtve vloma. Medtem ko so ženske tudi to osebo označile kot bolj depresivno, negotovo in prilagodljivo, moški tega niso storili. Vzrok za to je morda dejstvo, da bi se lahko zdelo to kaznivo dejanje ženskam bolj strah vzbujajoče kot moškim.

4.2 Odnos do žensk, nasilja in žrtev spolnih kaznivih dejanj

V nadaljevanju smo opravili analizo petih lestvic, s katerimi smo merili nagnjenost k submisivnosti/dominantnosti v partnerskem odnosu, odnos do žensk, odnos do posilstva, so-

čustvovanje z žrtvami posilstva in odnos do nasilja v partnerskem odnosu. Najprej smo preverili, kolikšne so razlike med slovenskim in nemškim vzorcem, potem pa samo na slovenskem vzorcu še razlike med spoloma. V nadaljevanju smo preverili povezanost med faktorji in omenjenimi lestvicami.

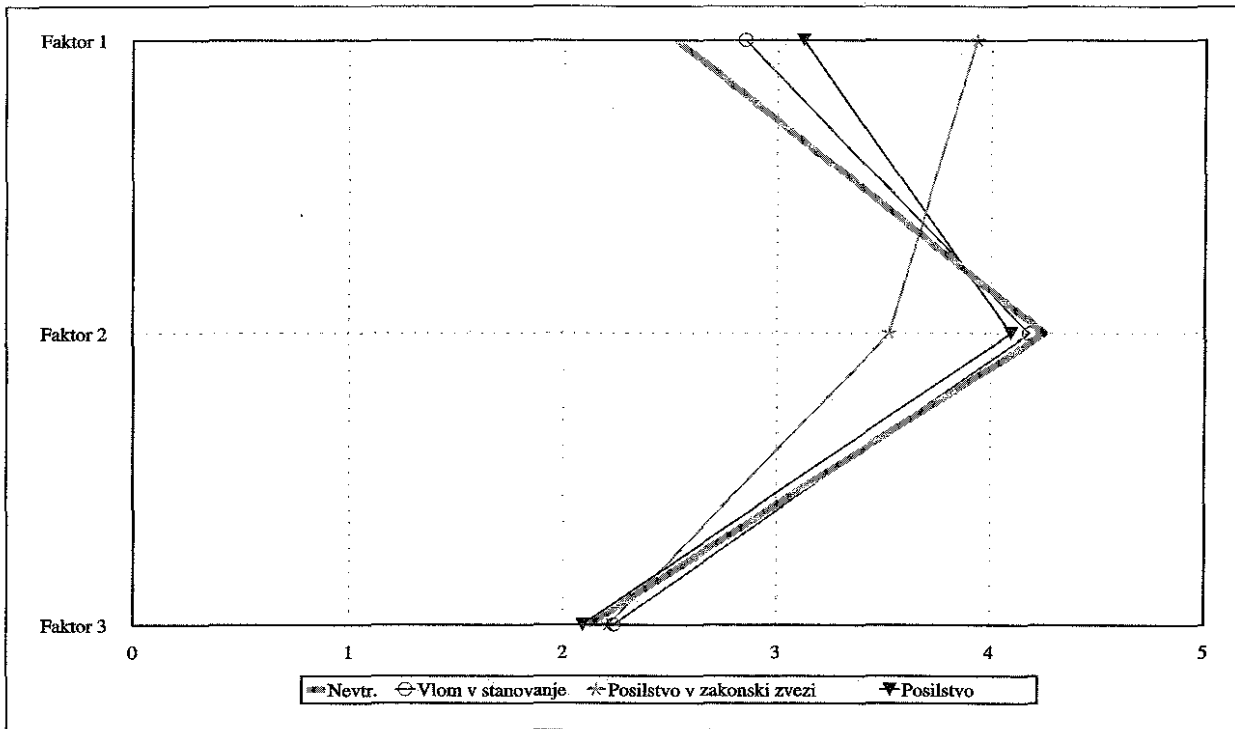
Rezultati vseh petih lestvic so prikazani v preglednici 3. Pri štirih od petih lestvic so se med obema državama pokazale občutne statistično značilne razlike, pri čemer je razlika pri peti lestvici (STSS) le za malenkost zgrešila statistično značilnost.

Anketiranci v slovenskem vzorcu so v primerjavi z nemškimi anketiranci bolj konzervativni, bolj tradicionalni v svojih

Preglednica 1: Faktorska analiza 50 opisov osebnostnih lastnosti

	Slovenija				Nemčija			
	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Komunaliteta	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Komunaliteta
Sproščena	-0,80			0,66	-0,77			0,59
Napeta	0,78			0,65	0,73			0,53
Srečna	-0,76			0,63	-0,76			0,61
Žalostna	0,72			0,56	0,75			0,59
Potrta	0,71			0,54	0,73			0,55
Nesrečna	0,67			0,64	0,71			0,65
Razburjena	0,67			0,54	0,53			0,33
Dobre volje	-0,67			0,51	-0,69			0,56
Vesela	-0,64			0,64	-0,63			0,50
Toga	0,63			0,56		0,50		0,41
Prestrašena	0,63			0,59	0,54			0,44
Klečeplazna	0,60			0,57		0,67		0,57
Besna	0,58			0,38				0,34
Plaha	0,58			0,52	0,57			0,44
Normalna	-0,58			0,44	-0,51			0,31
Nebogljena	0,57			0,48	0,48			0,42
Slabotna	0,56			0,61		0,72		0,67
Uravnovešena	-0,50			0,26	-0,74			0,55
Izolirana	0,49			0,52		0,55		0,56
Negotova	0,49			0,33	0,71			0,59
Osamljena	0,46			0,32	0,67			0,59
Močna	-0,45			0,30		-0,51		0,43
Privlačna		0,70		0,50		-0,48		0,24
Priljubljena		0,69		0,51		-0,46		0,35
Uspešna		0,67		0,53		-0,57		0,38
Samozavestna		0,61		0,65	-0,59			0,62
Pasivna		-0,58		0,66		0,74		0,62
Družabna		0,57		0,47		-0,37		0,30
Odkrita		0,55		0,44	-0,55			0,55
Prijetna		0,52		0,30		-0,52		0,44
Tiha		-0,51		0,46		0,38		0,30
Poštena		0,49		0,44			0,63	0,47
Impulzivna		0,47		0,23		-0,49		0,37
Simpatična		0,47		0,38		-0,51		0,44
brez energije		-0,47		0,56		0,58		0,48
Pozorna		0,45		0,24		-0,47		0,23
Zdrava		0,38		0,27	-0,52			0,37
Zanesljiva		0,38		0,23			0,69	0,49
Naivna		-0,37		0,33		0,68		0,48
Poslušna		-0,36		0,25		0,70		0,56
Malodušna		-0,35		0,34	0,58			0,60
Vsiljiva			0,70	0,49			-0,65	0,47
Nesramna			0,67	0,47			-0,68	0,47
Nespoštljiva			0,65	0,43			-0,64	0,42
Neumna			0,61	0,47		0,65		0,50
Agresivna			0,59	0,44			-0,61	0,37
Otopela			0,58	0,44		0,62		0,41
Dobra			-0,46	0,35			0,58	0,41
Zvesta			-0,45	0,27			0,52	0,29
Nestanovitna			0,40	0,38	0,44			0,30
Pojasnjena varianca	32,79%	6,83%	5,91%		20,45%	17,07%	8,78%	
Lastna vrednost	16,40	3,42	2,95		10,22	8,53	4,39	

Slika 5: Primerjava povprečnih vrednosti izračunanih faktorjev glede na različne življenjepise (slovenski vzorec)

pogledih in odnosu do ženske in njene vloge v družbi (AWS), bolj sprejemajo nasilno (spolno) ravnanje nad ženskami in bolj podcenjujejo problem spolnih deliktov (RSA). Anketiranci v slovenskem vzorcu so v primerjavi z nemškimi v večji meri pripravljeni sprejeti nasilno (spolno) ravnanje znotraj partnerske zveze (INT) oz. so do njega bolj tolerantni. S tem

je v skladu tudi, da slovenski anketiranci manj sočustvujejo z žrtvami posilstev (RES). Razlike so v vseh primerih tako velike in očitne, da jih moramo, četudi jih pojasnjujemo z različno sestavo skupin študentov, ki smo jih zajeli v vzorec (pričakovali smo višjo stopnjo konzervativnosti pri študentih varstvoslovja), pojasnjevati tudi z različnostjo dveh držav.

Preglednica 2a: Primerjava srednjih vrednosti med življenjepisi po posameznih faktorjih (slovenski vzorec)

	N	Povprečje	St. odklon
Faktor 1 Nevtralen življenjepis	31	2,53	0,69
Žrtev vloma v stanovanje	31	2,85	0,74
Žrtev posilstva v zakonski zvezi	31	3,93	0,78
Žrtev posilstva	31	3,12	0,73
Skupaj	124	3,11	0,90
Faktor 2 Nevtralen življenjepis	31	4,25	0,70
Žrtev vloma v stanovanje	31	4,18	0,59
Žrtev posilstva v zakonski zvezi	31	3,53	0,75
Žrtev posilstva	31	4,10	0,60
Skupaj	124	4,01	0,72
Faktor 3 Nevtralen življenjepis	31	2,12	0,68
Žrtev vloma v stanovanje	31	2,24	0,57
Žrtev posilstva v zakonski zvezi	31	2,21	0,61
Žrtev posilstva	31	2,09	0,72
Skupaj	124	2,17	0,64

V nadaljevanju smo za slovenski vzorec preverili povezanost med spolom in vrednostmi posameznih lestvic. Po pričakovanjih smo ugotovili občutne razlike, ki so brez izjeme visoko statistično značilne ($p < .002$) (glej preglednico 4). Ugotovljene razlike med spoloma so podobne razlikam, ki smo jih ugotovili na nemškem vzorcu (Fischer, 2000: 175).

Preglednica 2b: Primerjava srednjih vrednosti – izračun statistične značilnosti

	df	F	p
Faktor 1 Med skupinama	3	20,69	0,000
Znotraj skupin	120		
Skupaj	123		
Faktor 2 Med skupinama	3	7,69	0,000
Znotraj skupin	120		
Skupaj	123		
Faktor 3 Med skupinama	3	0,36	0,782
Znotraj skupin	120		
Skupaj	123		

Preglednica 3: Primerjava srednjih vrednosti iz vprašalnika »Odnos do žensk, nasilja in posilstva«

	Slovenija					Nemčija				
	Min	Max	Povpr.	Std. odklon	Interval zaupanja	Min	Max	Povpr.	Std. odklon	Interval zaupanja
STSS	28	88	59,90	13,80	57,47-62,33	29	107	56,34	13,61	54,94-57,74
AWS	2	85	48,17	12,58	45,96-50,38	24	86	42,26	12,74	40,94-43,57
RSA	18	86	50,94	14,76	48,34-53,53	20	76	39,30	10,98	38,16-40,44
RES	65	120	93,23	11,32	91,23-95,22	70	120	103,68	9,61	102,68-104,67
INT	10	38	19,31	6,46	18,18-20,45	2	37	15,56	5,12	15,05-16,08

Tako so moški v primerjavi z ženskami v obeh državah bolj konzervativni, bolj tradicionalni v svojih pogledih in odnosu do ženske in njene vloge v družbi (AWS), poleg tega so bolj strpni do nasilnega spolnega vedenja ter podcenjujejo težo spolnih deliktov (RSA), z žrtvami posilstev manj sočustvujejo (RES) in v večji meri dopuščajo nasilno spolno ravnanje tudi v stalni partnerski zvezi (INT).

Preglednica 4: Primerjava srednjih vrednosti iz vprašalnika »Odnos do žensk, nasilja in posilstva« med spoloma

	SLOVENIJA							
	Ženske			Moški			F	p
	N	Povprečje	Std. odklon	N	Povprečje	Std. odklon		
STSS	56	69,09	14,15	67	76,85	13,64	9,55	0,002
AWS	56	50,00	12,68	67	60,99	13,93	20,57	0,000
RSA	56	59,80	14,57	67	71,37	14,15	19,85	0,000
RES	56	123,93	11,68	67	112,43	11,77	29,30	0,000
INT	56	28,05	6,04	67	32,51	9,16	9,70	0,002

Če povzamemo rezultate, ugotovimo, da ima slovenski vzorec v primerjavi z nemškim veliko bolj tradicionalen odnos do žensk, je bolj naklonjen nasilju nad ženskami na splošno in v partnerski zvezi in hkrati manj sočustvuje z žrtvami posilstva.

V nadaljevanju smo preverili povezanost med izračunanimi faktorji iz prvega dela vprašalnika ter lestvicami, ki so bile vključene v drug del vprašalnika (nagnjenost k submisivnosti/dominantnosti v partnerskem odnosu, odnos do žensk, odnos do posilstva, odnos do nasilja nad ženskami in empatijo do žrtev posilstva – glej preglednico 5). Ugotovili smo, da med različnimi odnosi in prvim faktorjem (depresivnost, negotovost, prilagajanje) ter drugim faktorjem (privlačnost, samozavest, stabilnost) ni statistično značilnih povezav, medtem ko je bil tretji faktor (nesramnost, nasilnost) statistično značilno povezan z vsemi petimi lestvicami. Takšen rezultat je razumljiv in kaže na osebnostno značilnost anketirancev, ki se izraža neodvisno od morebitne stigmatizacije žrtve in vpliva na oblikovanje odnosa do žensk na splošno (ne glede na to, ali so žrtve kaznivega dejanja ali ne). Osebe s konzervativnimi stališči do žensk, ki so tolerantne do spolnih deliktov nad ženskami, izražajo manj sočutja do žrtev spolnih deliktov in ocenjujejo ženske kot nesramne in nasilne.

Preglednica 5: Korelacije rezultatov iz vprašalnika »Odnos do žensk, nasilja in posilstva« s tremi faktorji

SLOVENIJA						
		STSS	AWS	RSA	INT	RES
Faktor 1	Pearsonov korelacijski koeficient (r)	-0,06	0,08	-0,05	-0,05	-0,11
	p	0,54	0,39	0,55	0,60	0,22
	N	124	124	124	124	124
Faktor 2	Pearsonov korelacijski koeficient (r)	0,03	-0,02	0,13	0,08	0,01
	p	0,79	0,80	0,15	0,36	0,91
	N	124	124	124	124	124
Faktor 3	Pearsonov korelacijski koeficient (r)	,348**	,307**	,220*	,341**	,346**
	Sig. (2-tailed)	0,000	0,001	0,014	0,000	0,000
	N	124	124	124	124	124

** p = 0.01

* p = 0.05

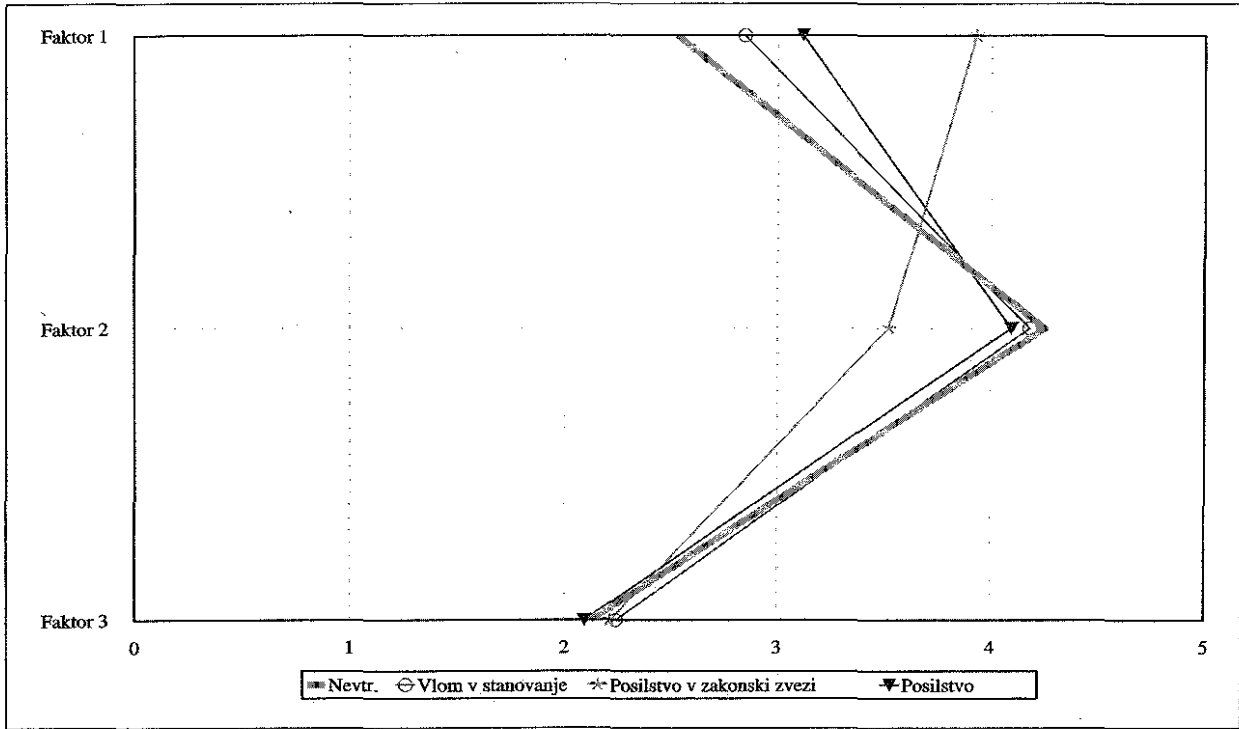
4.3 Pripisovanje krivde za viktimizacijo in vpliv lastne viktimizacije za stigmatizacijo žrtev

V nadaljevanju smo preverili tudi, kolikšna je povezanost med pripisovanjem krivde za storjeno kaznivo dejanje žrtvam samim in tremi faktorji o domnevnih osebnostnih lastnostih žrtev ter petimi lestvicami, ki smo jih opisali zgoraj.

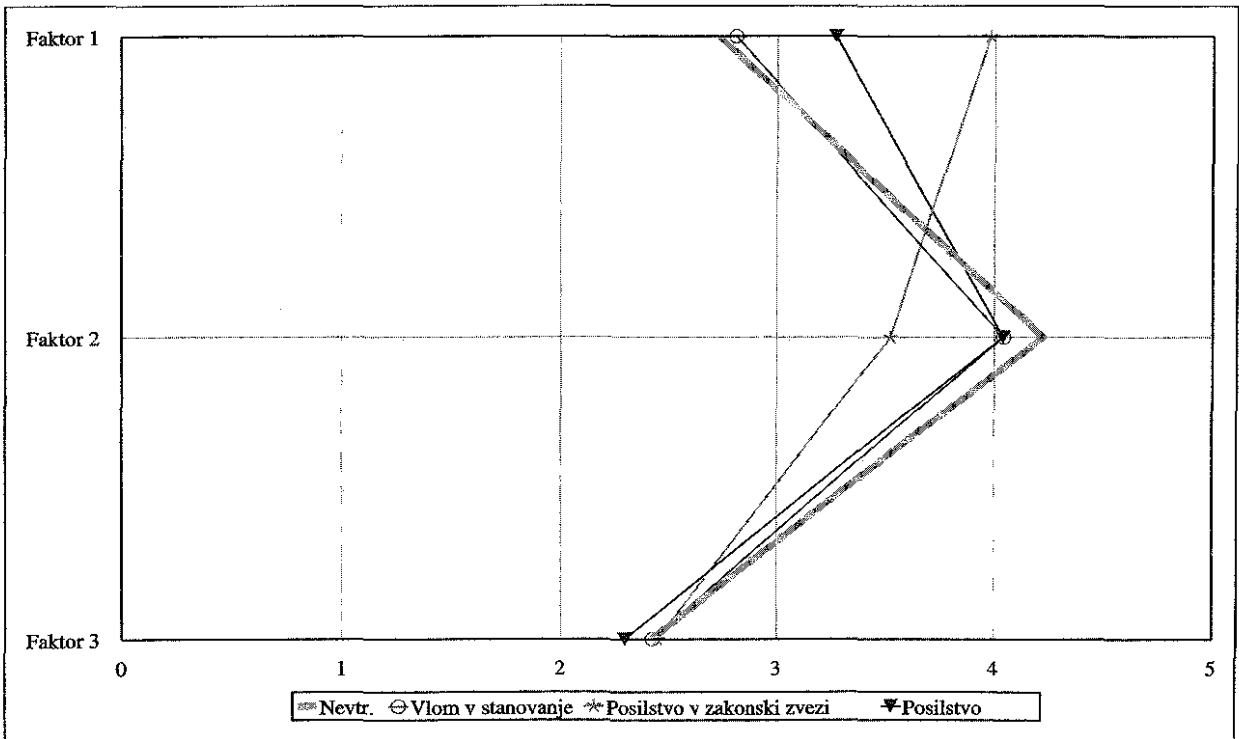
Kot je razvidno iz preglednice 6a, se pokažejo statistično značilne razlike samo pri faktorju 2 *privlačnost – samozavest – stabilnost* (PSS). Razširjena korelacijska analiza je pokazala statistično značilno povezanost s pripisovanjem krivde ($r = .21$; $p < .023$) kot tudi sokrivde ($r = .19$; $p < .034$). Anketiranci, ki za storitev kaznivih dejanj krivijo žrtve, dosegajo visoke vrednosti na faktorju 2, kar pomeni, da ocenjujejo ženske, opisane v življenjepisih, kot privlačnejše, samozavestnejše in stabilnejše. To vodi v misel, da je »krivdo« žrtve mogoče najti v značilnostih, iz katerih je ta faktor sestavljen, kot so »privlačna«, »manj pasivna«, »družabna«, »odprta«, »impulzivna« ali manj »brez energije«. Privlačen videz ali ekstravertirano vedenje se v tem primeru razlaga očitno kot vzrok spolne viktimizacije. Če te razlike preverimo glede na spol, ugotovimo, da velja to samo za ženske, ne pa tudi za moške (glej preglednico 6a). Anketiranke so torej privlačnej-

Slika 5a: Primerjava povprečnih vrednosti izračunanih faktorjev glede na različne življenjepise (slovenski vzorec, ženske)

Slika 5b: Primerjava povprečnih vrednosti izračunanih faktorjev glede na različne življenjepise (slovenski vzorec, moški)

šim in družabnejšim ženskam pripisale krivdo za spolno nasilje, katerega žrtve so bile.

Pri pripisovanju krivde žrtvi in lestvicah o nagnjenosti k submisivnosti/dominantnosti v partnerskem odnosu, odnosu do žensk, nasilja in posilstva se pri dveh od petih lestvic kažejo statistično značilne razlike tako pri celotni skupini kot tudi pri obeh spolih: moški in ženske, ki z žrtvami posilstva manj sočustvujejo (RES) in bolj dopuščajo nasilno spolno vedenje v stalnih partnerskih zvezah (INT), tudi bolj dopuščajo nasilno (spolno) ravnanje z ženskami na splošno, manj problematizirajo pomen kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost (RSA) in za kazniva dejanja krivijo žrtve (glej preglednico 6b). Korelacijska analiza potrjuje soodvisnosti in kaže statistično značilne pozitivne korelacije pri pripisovanju krivde oz. sokrivde z lestvicami RSA ($r = .25$; $p < .005$) oz. ($r = .19$; $p < .035$) in lestvico INT ($r = .29$; $p < .002$) oz. ($r = .19$; $p < .037$) kot tudi negativne korelacije z lestvico RES ($r = -.37$; $p < .000$) oz. ($r = -.30$; $p < .001$). Kot smo že omenili, najdemo podoben rezultat tudi, če naredimo primerjavo srednjih vrednosti za vsak spol posebej (glej preglednico 6b). Moški in ženske, ki za kazniva dejanja – in torej tudi za spolne delikte – krivijo žrtve, bolj dopuščajo nasilno spolno vedenje v partnerski zvezi in manj sočustvujejo z žrtvami kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost: kdor je sam kriv, v skladu s tako miselnostjo, zasluži manj sočutja.

Pokazalo se je tudi, da so anketiranci, ki so bili sami žrtve kaznivega dejanja, izrazili več sočutja z žrtvami posilstva

(lestvica RES) ($r = .25$; $p < .005$). Hkrati se je pokazala povezanost med lastno viktimizacijo in ocenami lastnosti pri faktorjih 1 in 2. Dejstvo, da so bili sami žrtve, pozitivno korelira s faktorjem 1 ($r = .22$; $p < .015$) in negativno s faktorjem 2. To pomeni, da celo viktimizirane osebe opisujejo žrtve kaznivih dejanj kot bolj depresivne, negotove in bolj prilagodljive (faktor 1) in kot manj privlačne, samozavestne in stabilne (faktor 2). Osebe, ki so same nekoč bile žrtve dejanja, se očitno čutijo bližje drugim žrtvam kaznivih dejanj in bolj sočustvujejo z njimi. Na drugi strani pa iste osebe ocenjujejo osebnostne lastnosti žrtev kaznivih dejanj bolj negativno kot osebnostne lastnosti ne-žrtev. Nekatere lastnosti, kot so depresivnost, negotovost, majhna samozavest in čustvena nestabilnost so verjetne psihološke posledice kaznivih dejanj, medtem ko so druge (npr. nepriljubljenost, nesimpatičnost, nepriljubljenost, nepoštenost ipd.) posledica negativne samopodobe zaradi negativnih predsodkov, ki jih goji družba do žrtev nasilnih kaznivih dejanj.

5 ZAKLJUČEK

Rezultati, ugotovljeni za Slovenijo, se v veliki meri ujemajo z rezultati drugih raziskav v različnih državah. Vedno znova ugotavljamo, da so žrtve (hujših) kaznivih dejanj bolj negativno opisane kot ne-žrtve. To zlasti velja za žrtve posilstva, še posebej pa za ženske, ki so žrtve posilstva v zakonski zvezi. Ko je žrtev ocenjena kot bolj »pobita«, »boječa«

Preglednica 6a: Primerjava povprečij po izračunanih faktorjih glede na skupino, ki meni, da je »žrtev kriva« in s skupino, ki meni, da »žrtev ni kriva«

SLOVENIJA								
	Žrtev ni kriva			Žrtev je kriva			F	p
	N	Povprečje	St. odklon	N	Povprečje	St. Odklon		
Faktor 1	78	3,14	0,95	42	3,01	0,81	0,56	0,454
Faktor 2	78	3,92	0,78	42	4,19	0,58	4,00	0,048
Faktor 3	78	2,09	0,62	42	2,26	0,68	1,82	0,180
Ženske								
	Žrtev ni kriva			Žrtev je kriva			F	p
	N	Povprečje	St. odklon	N	Povprečje	St. Odklon		
Faktor 1	37	3,02	1,01	19	2,82	0,91	0,52	0,473
Faktor 2	37	3,96	0,87	19	4,42	0,57	4,28	0,043
Faktor 3	37	1,84	0,56	19	2,00	0,64	0,96	0,331
Moški								
	Žrtev ni kriva			Žrtev je kriva			F	p
	N	Povprečje	St. odklon	N	Povprečje	St. Odklon		
Faktor 1	40	3,27	0,91	23	3,18	0,68	0,18	0,674
Faktor 2	40	3,89	0,70	23	4,01	0,52	0,48	0,491
Faktor 3	40	2,33	0,60	23	2,47	0,64	0,83	0,367

Preglednica 6b: Primerjava odgovorov skupine, ki meni, da je »žrtev kriva« s skupino, ki meni, da »žrtev ni kriva«

SLOVENIJA								
	Žrtev ni kriva			Žrtev je kriva			F	p
	N	Povprečje	St. odklon	N	Povprečje	St. Odklon		
STSS	78	72,31	14,35	42	75,38	14,54	1,24	0,268
AWS	78	55,24	13,16	42	56,40	15,86	0,18	0,669
RSA	78	64,32	15,52	42	69,64	15,29	3,24	0,074
RES	78	120,68	12,51	42	112,86	12,60	11,44	0,001
INT	78	28,77	7,99	42	33,24	7,45	8,94	0,003
Ženske								
	Žrtev ni kriva			Žrtev je kriva			F	p
	N	Povprečje	St. odklon	N	Povprečje	St. Odklon		
STSS	37	69,51	14,86	19	68,26	13,00	0,10	0,757
AWS	37	49,41	9,32	19	51,16	17,75	0,24	0,629
RSA	37	58,27	13,65	19	62,79	16,19	1,21	0,276
RES	37	126,24	11,72	19	119,42	10,47	4,56	0,037
INT	37	26,49	5,67	19	31,11	5,69	8,32	0,006
Moški								
	Žrtev ni kriva			Žrtev je kriva			F	p
	N	Povprečje	St. odklon	N	Povprečje	St. Odklon		
STSS	40	74,43	13,48	23	81,26	13,26	3,80	0,056
AWS	40	60,70	14,09	23	60,74	12,94	0,00	0,991
RSA	40	69,43	15,25	23	75,30	12,13	2,50	0,119
RES	40	115,55	11,21	23	107,43	8,85	8,86	0,004
INT	40	30,90	9,32	23	35,00	8,36	3,04	0,086

ali »nesrečna«, si to lahko razlagamo kot »normalna« pričakovanja ocenjevalcev zaradi njene viktimizacije. Ko pa je žrtev hkrati ocenjena kot »bolj naivna«, »manj poštena« ali »manj normalna«, lahko sklepamo, da ocenjevalec pripisuje odgovornost za viktimizacijo žrtvi sami. Tako razlagajo ugotovljene razlike tudi drugi avtorji (Werner, 2001; Stištel, 2001).

Žrtve kaznivih dejanj, zlasti ženske, ki so postale žrtve spolnega delikta in to celo v lastni zakonski/partnerski zvezi, so v očeh obeh spolov kot »poraženke« ocenjene bolj negativno kot ne-žrtve. Ker so v opisanih primerih storilci moški, nas ocene moških-anketirancev ne presenečajo, saj s pripisovanjem krivde žrtvi in s podcenjevanjem le-te poskušajo zmanjšati oz. krivdo demografske skupine, ki ji pripadajo. Dejstvo, da tudi ženske krivdo pripisujejo žrtvi, pa pojasnjuje v uvodu opisana teorija obrambnega pripisovanja (*defensive attribution*).

Na podlagi teoretskih ugotovitev o pripisovanju krivde se ponuja prepričljiva razlaga, ki jo potrjujejo tudi rezultati dosedanjih raziskav: ravno spolna viktimizacija, kot je npr. posilstvo, je zaradi teže dejanja dogodek, ki pri ženskah povzroči občutek velikega strahu in negotovosti. Bolj ko ženske

uspejo žrtvam posilstva pripisati posebne (negativne) lastnosti, ki jih same nimajo, bolj ko se ocena žrtev razlikuje od njihove lastne podobe, bolj varne se počutijo. Žrtve tako postanejo skupina, od katere se ne-žrtve po lastni oceni popolnoma razlikujejo. Čim bolj se od oseb, ki se jim je zgodilo nekaj tako hudega, kot je posilstvo, lahko razlikujemo, toliko bolj varno se počutijo in toliko bolj so lahko prepričane, da se jim kaj takega ne bo zgodilo. Ta duševni mehanizem deluje na primer tudi pri nekadilcih, ki (razmeroma) mirno sprejemajo, da število obolenih za rakom na pljučih narašča, saj vendar »vedo«, da so ogroženi »samo« ali »zlasti« kadilci, oni sami pa ne ali pa le malo. Če je povezanost med kajenjem in pljučnim rakom do določene meje zagotovo dokazana, povezanosti med osebnostnimi lastnostmi žensk in njihovim posilstvom ni. Pripisovanje krivde žrtvi in njeno omalovaževanje lahko druge sicer pomiri, v resnici pa nikakor ne zmanjša nevarnosti, da sami postanejo žrtev.

Med anketiranci v slovenskem vzorcu so bili tudi policisti in njihove ocene v ničemer ne odstopajo od ugotovljenih rezultatov. To pripomore k sekundarni stigmatizaciji žrtev tudi s strani organov kazenskega pregona. Čeprav smo te rezultate ugotovili samo na slovenskem vzorcu, pa ne moremo trditi, da jih ne bi, na primer, tudi na nemškem.

Raziskovalno dejavnost na tem področju bi morali razumeti ne toliko v smislu kritike policijskega dela, ampak bolj kot dejavnost, ki zagotavlja informacije in ideje za učinkovitejšo obravnavo pogosto hudo prizadetih žrtev. Ravno pri inštituciji, kot je policija, je prav neodvisna zunanja raziskovalna dejavnost izjemno velikega pomena. Tako McDonald in Paromchik (1996: 17) poudarjata, da je odpiranje policije zunanjim raziskovalnim institucijam nujen element opravljanja policijske dejavnosti v globaliziranem svetu, k temu pa napotuje tudi evropski kodeks policijskega dela, ki ga je v usmeritve za delo slovenske policije vtkalo tudi ministrstvo za notranje zadeve.

LeGrand (1973: 919) je že pred 30 leti poudaril, da obstaja povezava med zatiranjem žensk zaradi veljavne zakonodaje na tem področju in odnosom javnosti do tega problema. Zato tudi upravičeno ugotavlja naslednje: »Čeprav je odnos /družbe do žensk/ odgovoren za vsebino zakonov o posilstvu, je res tudi, da ga njihova vsebina še dodatno utrjuje.« Tudi če priznamo, da primarna naloge policije ni »tolažiti žrtve«, ampak predvsem »prijeti storilce«, je vendarle mogoče zahtevati vsaj to, da žrtve ne bi bile še dodatno prizadete zaradi stigmatizirajočega vedenja policistov. Cajner-Mraović in sodelavci (2002: 248) poudarjajo, da ne glede na to, ali se policisti tega zavedajo ali ne, so takrat, ko obravnavajo žrtev spolnega nasilja, krizni posredniki. Dvojno vlogo preiskovalca in podpornika žrtve je mogoče tudi v primerih najhujše viktimizacije uspešno združiti, kar danes v nekaterih policijskih organizacijah v Evropi delno že uspešno počnejo. Pri tem je treba pri usposabljanju policistov več časa posvetiti prijemom, s katerimi zmanjšamo prizadetost žrtev oz. preprečimo, da bi nastala nova škoda.

Literatura

1. Abarbanel, G. (1976). Helping victims of rape. *Social Work* 21, 6, 478-482.
2. Alexander, C.S. (1980). The responsible victim: Nurses perceptions of victims of rape. *Journal of Health and Social Behavior* 21, 22-33.
3. Amir, M. (1970). *Patterns of forcible rape*. Chicago: University of Chicago Press.
4. Barber, R. (1974). Judge and jury attitudes to rape. *Australian and New Zealand Journal of Criminology* 7, 157-172.
5. Bard, M., Ellison, K. (1974). Crisis intervention and the investigation of forcible rape. *Police Chief* 51, 5.
6. Barnett, N.J., Field, H.S. (1977). Sex differences in university students' attitudes toward rape. *Journal of College Student Personnel* 18, 93-96.
7. Beaman, H. (1996). Abused women and legal discourse: The exclusionary power of legal method. *Canadian Journal of Law and Society* 1, 125-139.
8. Blitman, N., Green, R. (1975). Inez Garcia on trial. Ms, May 1975, 3, 49-88.
9. Bogaard, J.W. van den, Wiegman, O. (1992). Police reactions to victims of burglary. In: Viano, E. C. (Ed.), *Critical issues in victimology. International perspectives*. New York: Springer, 205-216.
10. Bohmer, C. (1974). Judicial attitudes toward rape victims. *Judicature* 57, 303-307.
11. Bohmer, C., Blumberg, A. (1975). Twice traumatized: The rape victim and the court. *Judicature* 58, 390-399.
12. Bohner, G. (1998). *Vergewaltigungsmythen. Sozialpsychologische Untersuchungen über täterentlastende und opferfeindliche Überzeugungen im Bereich sexueller Gewalt*. Landau: Verlag Empirische Pädagogik.
13. Bommas, A. & Matzinger, A. (1995). *Empirische Studie zur Überprüfung der Stigmatisierung von Opfern in Abhängigkeit von ihrer Nationalität*. Unveröffentlichte Diplomarbeit der Universität Freiburg.
14. Brownmiller, S. (1975). *Against our will. Rape, women, and men*. New York: Simon u. Schuster.
15. Burgess, A., Holmstrom, L. (1974). Rape trauma syndrome. *American Journal of Psychiatry* 131, 981-987.
16. Burgess, A.W., Holmstrom, L.L. (1976). Coping behavior of the rape victim. *American Journal of Psychiatry* 133, 413-418.
17. Burt, M.R. (1980). Cultural myths and supports for rape. *Journal of Personality and Social Psychology* 38, 217-230.
18. Cajner-Mraović, I., Cerjak, A., Ivanušec, D. (2002). Policing sexual assault: The women's point of view. In: Pagon, M. (Ed.), *Policing in Central and Eastern Europe: Deviance, violence, and victimization*. Ljubljana: College of Police and Security Studies, 239-251.
19. Calhoun, L.G., Selby, J.W., Warring, L.J. (1976). Social perception of the victim's causal role in rape: An exploratory examination of four factors. *Human Relations* 29, 517-526.
20. Caringella-McDonald, S. (1991). An assessment of rape reform: Victim and case treatment under Michigan's model. *International Review of Victimology* 1, 347-361.
21. Clark, L., Lewis, D. (1977). *Rape. The price of coercive sexuality*. Toronto, CA: The Women's Press.
22. Cluss, P.A., Boughton, J., Frank, L.E., Stewart, B.D., West, D.G. (1983). The rape victim: Psychological correlates of participation in the legal process. *Criminal Justice and Behavior* 10, 342-357.
23. Čopić, S. (2002). Police responses to domestic violence in Serbia. In: Pagon, M. (Ed.), *Policing in Central and Eastern Europe: Deviance, violence, and victimization*. Ljubljana: College of Police and Security Studies, 253-262.
24. Curtis, L. (1974). Victim precipitation and violent crime. *Social Problems* 21, 594-605.
25. Deitz, S.R., Blackwell, K.R., Daley, P.C., Bentley, B.J. (1982). Measurement of empathy toward rape victims and rapists. *Journal of Personality and Social Psychology* 43, 372-384.

26. Dukes, R., Mattley, C. (1976). Predicting rape victim reportage. *Sociology and Social Research* 62, 1, 63-84.
27. Edwards, S.S.M. (1994). Domestic violence and sexual assault. In: Stephens, M., Becker, S. (Eds.), **Police force, police service: Care and control in Britain**. MacMilan.
28. Edwards, A., Heenan, M. (1994). Rape trials in Victoria: Gender, socio-cultural factors and justice. *Australian and New Zealand Journal of Criminology* 27, 213-236.
29. Field, H.S. (1978). Attitudes toward rape: A comparative analysis of police, rapists, crisis counselors and citizens. *Journal of Personality and Social Psychology* 36, 156-179.
30. Feldman-Summers, S., Ashworth, C. (1981). Factors related to intentions to report rape. *Journal of Social Issues* 37, 4, 53-70.
31. Feldman-Summers, S., Lindner, K. (1976). Perceptions of victims and dependents in criminal assault cases. *Criminal Justice and Behavior* 3, 135-150.
32. Findlay, B. (1974). Cultural context of rape. *Women Lawyers Journal* 60, 199-206.
33. Fischer, M. (2000). **Zur Stigmatisierung der Opfer von (Sexual-) Straftaten**. Eine experimentelle Untersuchung. Unveröffentlichte Diplomarbeit an der Universität Freiburg.
34. Fishman, L., Izzett, R.R. (1975). The influence of a defendant's attractiveness and justification for his act on the sentencing tendencies of subject-jurors. *Journal of Social Psychology*.
35. Fulero, S.M., DeLara, C. (1976). Rape victims and attributed responsibility: A defensive attribution approach. *Victimology: An International Journal* 1, 551-563.
36. Galton, E. (1976). Police processing of rape complaints: A case study. *American Journal of Criminal Law*, 4, 15-30.
37. Garfinkel, H. (1965). Conditions of successful degradation ceremonies. *American Journal of Sociology* 61, 420-424.
38. Hagan, J. (1974). Extralegal attributes and criminal sentencing. Assessment of a sociological viewpoint. *Law and Society Review* 8, 357-383.
39. Heinz, G. (1974). Time for a change in this nation's rape laws. *Congressional Record*, May 2, 1974, 120, E2709.
40. Holmstrom, L., Burgess, A. (1975). Rape. The victim goes on trial. In: Drapkin, I., Viano, E. (Eds.), **Victimology: A new focus**. Lexington, Mass.: Lexington Books.
41. Jack, D. (1991). **Silencing the Self**. MA: Harvard University Press.
42. Jones, C. E. & Aronson, E. (1973). Attribution of fault to a rape victim as a function of responsibility to the victim. *Journal of Personality and Social Psychology*, 25, 415-419.
43. Jones, E.E., Nisbett, R.E. (1971). **The actor and the observer**. Divergent perceptions of the causes of behavior. New York: General Learning Press.
44. Kaiser, M. (1992). **Die Stellung des Verletzten im Strafverfahren**. Implementation und Evaluation des »Opferschutzgesetzes«. Freiburg: Max-Planck-Institut.
45. Kalven, H.J., Zeisel, H. (1966). **The American jury**. Boston: Little Brown.
46. Keefe, M.L., O'Reilly, H.T. (1976). The police and the rape victim in New York. *Victimology: An International Journal* 1, 272-283.
47. King, H.E., Rotter, M.J., Calhoun, L.G., Selby, J.W. (1978). Perceptions of the rape incident: Physicians and volunteer counselors. *Journal of Community Psychiatry* 6, 74-77.
48. Kollum, G. (1993). **Viktimologische Experimentalstudie von Stigmatisierungen an Opfern**. Unveröffentlichte Diplomarbeit der Ruprecht-Karl-Universität Heidelberg.
49. Kury, H. (2001). Das Dunkelfeld der Kriminalität. Oder: Selektionsmechanismen und andere Verfälschungsstrukturen. *Kriminalistik* 55, 74-84.
50. Kury, H., Pagon, M., Lobnikar, B. (2002). How are victims of (sexual) crimes seen: The problem of stigmatization effects. In: Pagon, M. (Ed.), **Policing in Central and Eastern Europe: Deviance, violence, and victimization**. Ljubljana: College of Police and Security Studies, 517-525.
51. Landau, S. (1974). Rape. The victim as defendant. *Trial*, July-August 1974, 10, 19-21, 32.
52. LeBourdais, E. (1976). Rape victims. The unpopular patients. *Dimensions of Health Services*, 53, 12-14.
53. LeGrand, C. (1973). Rape and rape laws: Sexism in society and law. *California Law Review* 63, 919-941.
54. Ljubin, T., Grubišić-Ilić, M. (2002). Some factors related to police cadets' perceptions of deviant police behavior. In: Pagon, M. (Ed.), **Policing in Central and Eastern Europe: Deviance, violence, and victimization**. Ljubljana: College of Police and Security Studies, 387-394.
55. Margolis, D.N. (1998). **Culturally sanctioned violence against women: A look at attitudes toward rape**. Dissertation, Boston College.
56. Mathiasen, S. (1974). **The rape victim. A victim of society and the law**. Willamette Law Journal 11, 36-55.
57. Mazelan, P.M. (1980). Stereotypes and perceptions of the victims of rape. *Victimology: An International Journal* 5, 121-132.
58. MacDonald, J.M. (1975). **Rape offenders and their victims**. Springfield, IL: C.C. Thomas.
59. McDonald, W., Paromchik, S. (1996). Transparency and the police: External research, policing and democracy. In: Pagon, M. (Ed.), **Policing in Central and Eastern Europe: Comparing firsthand knowledge with experience from the West**. Ljubljana: College of Police and Security Studies, 17-30.
60. McGuire, C., Stern, D. (1976). Survey of incidence of and physicians' attitudes toward sexual assault. *Public Health Services* 91, 103-109.
61. Medea, A., Thompson, K. (1974). **Against rape**. New York: Farrar, Strauss, and Giroux.

62. Mohr, R.M. (1994). Sexual assault sentencing: Leaving justice to individual conscience. In: Roberts, J.V., Mohr, R.M. (Eds.), **Confronting sexual assault**. A decade of legal and social change. Toronto u.a., 157-191.
63. Pagon, M. (2002). Deviance, violence, and victimization: Are the police a part of the problem or a part of the solution. In: Pagon, M. (Ed.), **Policing in Central and Eastern Europe: Deviance, violence, and victimization**. Ljubljana: College of Police and Security Studies, 3-13.
64. Resick, P.A. (1988). **Reactions of female and male victims of rape or robbery**. Washington, D.C.: National Institute of Justice.
65. Roberts, J.V., Grossman, M.G. (1994). Changing definitions of sexual assault: An analysis of police statistics. In: Roberts, J.V., Mohr, R.M. (Eds.), **Confronting sexual assault**. A decade of legal and social change. Toronto, Buffalo, London, 57-83.
66. Roberts, J.V., Mohr, R.M. (1994). Sexual assault: Future research priorities. In: Roberts, J.V., Mohr, R.M. (Eds.), **Confronting sexual assault**. A decade of legal and social change. Toronto u.a., 327-338.
67. Sales, E., Baum, M., Shore, B. (1984). Victim readjustment following assault. **Journal of Social Issues** 40, 117-136.
68. Sasko, H., Sesek, D. (1975). **Rape reform legislation: Is it the solution?** Cleveland State Law Review 24, 463-503.
69. Schneider, H. J. (2001). **Kriminologie für das 21. Jahrhundert**. Schwerpunkte und Fortschritte der internationalen Kriminologie. Münster u.a.: LIT Verlag.
70. Scholz, O.B., Greuel, L. (1992). Zur Beurteilung der Qualität von Glaubhaftigkeitsgutachten in Vergewaltigungsprozessen. **Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform** 75, 321-327.
71. Schwendinger, J., Schwendinger, H. (1974). Rape myths: In legal theoretical, and everyday practice. **Crime and Social Justice** 1, 18-26.
72. Schwind, H.-D. (2002). **Kriminologie**. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen. Heidelberg: Kriminalistik Verlag, 12. Aufl.
73. Scroggs, J. (1976). Penalties for rape as a function of victim provocativeness, damage, and resistance. **Journal of Applied Social Psychology** 6, 360-368.
74. Shaver, K.G. (1970). Defensive attribution. Effects of severity and relevance on the attribution of responsibility for an accident. **Journal of Personality and Social Psychology** 14, 101-113.
75. Shaw, J.I. (1972). Reactions to victims and defendants of varying degrees of attractiveness. **Psychonomic Science** 27, 329-330.
76. Shaw, J.I., McMartin, J.A. (1973). Personal and situational determinants of attribution of responsibility for an accident. Presented at the **Western Psychological Association Convention**, Anaheim, California, April 1973.
77. Spence, J., Helmreich, R., Stapp, J. (1973). A short version of the Attitudes toward Women Scale. **Bulletin of Psychonomic Society** 2, 219-220.
78. Stötzel, I. (2001). **Einstellungen gegenüber vergewaltigten Frauen**. Diplomarbeit an der TU Dresden.
79. Tait, D. (2002). Sentencing as performance: Restoring drama to the courtroom. In: Tata, C., Hutton, N. (Eds.), **Sentencing and society**. International perspectives. Aldershot: Ashgate, 469-480.
80. U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics (1994). **Criminal Victimization in the United States**. Washington D.C.
81. Walster, E. (1966). Assignment of responsibility for an accident. **Journal of Personality and Social Psychology** 3, 73-79.
82. Ward, C.A. (1995). **Attitudes toward rape**. London u.a.: Sage.
83. Werner, A. (2001). **Einstellungen gegenüber Vergewaltigungsopfern**. Eine experimentelle und kulturvergleichende Untersuchung zur möglichen Einflussnahme. Diplomarbeit an der TU Dresden.
84. Williams, J.E. (1984). Secondary victimization: Confronting public attitudes about rape. **Victimology: An International Journal** 9, 66-81.
85. Wisler, D., Bonvin, B. (2002). Victimization in Bosnia and Herzegovina. Lessons for the police training reform. In: Pagon, M. (Ed.), **Policing in Central and Eastern Europe: Deviance, violence, and victimization**. Ljubljana: College of Police and Security Studies, 479-504.
86. Wood, P. (1973). The victim in a forcible rape case. A feminist view. **The American Criminal Law Review** 11, 335-354.

Image of victims of (sexual) offences and the attitude towards violence - a problem of stigmatisation

Helmut Kury, Professor of Criminology and Forensic Psychology, University of Freiburg, Germany

Milan Pagon, Professor and Dean of the College of Police and Security Studies, Kotnikova 8, Ljubljana, Slovenia and Professor at the Faculty of Organisational Studies, Kranj, Slovenia

Branko Lobnikar, Senior Lecturer at the College of Police and Security Studies, Kotnikova 8, Ljubljana, Slovenia

The authors analyse victimisation by sexual offences. They first provide an overview of findings on primary and secondary victimisation of victims of sexual offences, placing special emphasis on an analysis of the image of these victims. The central part of the paper presents the results of an empirical study conducted on German and Slovene samples of respondents. In the research on perception of victims of crime, it was established that respondents who were victims perceive victimisation differently from nonvictims, which is especially true of victims of rape. The paper examines the results of the second part of the questionnaire, where the authors explored attitudes of respondents toward women, violence and rape. In making a comparison between Slovenia and Germany, significant differences were found, suggesting that respondents from the Slovene sample are more traditional in the perception of the role of women in society, much less disapproving of violence between spouses and less compassionate towards victims of rape than their German counterparts. It was also found that attitudes towards women, violence and rape have a significant impact on the perception of victims of sexual offences.

Key words: victims, rape, violence, domestic violence, courts, Slovenia, Germany, police

UDC 343.54-058.6 : 159.937